

GERE DÖMÖTÖR¹ – STEFKOVICS ÁDÁM²

Egyéni képviselőjelölt-preferenciák – Döntési mechanizmusok egy conjoint-kísérlet tükrében

Absztrakt

A képviseleti democráciákban alapvető kérdés, hogy a megválasztott képviselők mennyiben tükrözik a választópolgárok elvárásait, elképzeléseit és prioritásait. Bár a politikai részvétel vizsgálata széles körben elterjedt, továbbra is keveset tudunk a választási döntések mögötti tényezőkről, valamint ezek együttes és összetett hatásairól – különösen a hazai politikai környezetben. Kutatásunkban arra voltunk kíváncsiak, hogy a választópolgárok milyen ügyek és értékek képviseletét, milyen szempontokat és tulajdonságokat tartanak fontosnak, amikor jelöltek közül választanak a párthovatartozás ismerete nélkül. Ezért 2025 augusztusában két conjoint-kísérletet végeztünk CATI (telefonos kérdőíves) módszerrel, szocio-demográfiai szempontból reprezentatív mintán, ahol a válaszadóknak hipotetikus helyzetekben jelöltek közül kellett választaniuk. Az első kísérlet eredményei szerint a választókerületben élő jelöltek, a középkorúak (36–48 év), a magas presztízsű foglalkozásúak (jogász, tanár, mérnök, orvos) és a politikai tapasztalattal rendelkezők szignifikánsan nagyobb támogatást kaptak, míg a 65 évesek, a sportolók és a férfiak hátrányban voltak. A második kísérlet alapján a válaszadók prioritásként kezelik az egészségügyi és oktatási intézmények fejlesztését, a háború békés lezárását, illetve a korrupció és a munkanélküliség csökkentését. A jelöltpreferenciákban számottevő különbséget tapasztaltunk a kormánypártiak és az ellenzékiek körében, ami jelentős politikai polarizációra utal a jelöltválasztásban. Az egyének jelöltválasztási preferenciáiban ugyanakkor nem tapasztaltunk demográfiai szempontú politikai homofiliát.

Kulcsszavak: egyéni képviselő, választáskutatás, választói preferenciák, politikai szociológia

¹ Szenior kutató, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Politikai Kutatások Kutatóintézet.

² Kutatóintézeti igazgató, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Politikai Kutatások Kutatóintézet; tudományos munkatárs, ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Bevezetés

A választások kiemelt eseményei a demokratikus társadalmaknak, ekkor ugyanis az állampolgárok más személyeket és szervezeteket bíznak meg és hatalmaznak fel álláspontjuk képviselőire és a közhatalom gyakorlására. Ezek a képviselők és politikai csoportok éppen ezért versengenek a választópolgárok bizalmáért, szavazataikért – és ebben a versenyben különböző ajánlatokat kínálnak. A választók ugyanakkor nemcsak politikai programok – és az azokat artikuláló politikai ideológiai csoportok – közül választanak, hanem az érdekképviselő módjáról is, azaz felértékelődik a képviselők személye, karaktere, képessége és más jellemzői. A választói döntés megismerése természetesen régóta áll a politikatudományi vizsgálatok középpontjában, azonban ezek többsége a választási részvételi hajlandóságra³ és a különböző részvételi módokra⁴ vagy épp a fiatalok szokásaira⁵ koncentrált. Ismertek azok a megközelítések is, amelyek egy-egy politikai ideológia, politikai párt vagy pártcsoport társadalmi támogatottságát, bázisát vizsgálják egyebek mellett területi,⁶ képzettségi,⁷ vallási⁸ vagy életkori⁹ megközelítésben.

A vizsgálatok egy másik dimenziója lehet, hogy egy egyéni képviselő esetében mik a választási döntés mozgatórugói, melyek azok a legfontosabb tulajdonságok, jellemvonások, attribútumok, amelyek hatást gyakorolnak az egyéni döntésekre, vagy amelyek találkoznak a többség elvárásával. Korábbi kutatások a párt szerepének dominanciáját állapították meg: egyfelől a választópolgár saját pártpreferenciája – amennyiben rendelkezik ilyennel – a meghatározó (ez a pártkötődés erejétől is függ), másfelől a jelölt párthovatartozása is döntőnek bizonyul a választók támogatásának elnyerésében, szemben más karakterjegyekkel.¹⁰ Amennyiben a pártlogó szerepe csaknem minden más szempontot felülír, úgy a társadalmi-politikai polarizáció világszerte megfigyelhető növekvő trendjének¹¹ sajátos megnyilvánulását érhetjük tetten a jelöltek értékelésének kutatásában. A párt szerepének jelentősége miatt kevesebb az információnk arról, hogy ezenkívül mit tartanak fontosnak az emberek egy-egy jelölt esetében egy választási szituációban. Adódik tehát a kérdés, hogy ha nem ismert a jelölt pártossága, akkor milyen tényezők válnak dominánssá a választói preferenciákban.

A választói döntések vizsgálata mint alternatív jelöltek közötti választás feltérképezése kapcsán jellemzően a változók közötti összefüggések regressziós elem-

³ Oppenhuis 1995; Milbrath 1981; Çarkoglu 2012.

⁴ Van Deth 2014; Ekman–Amnå 2012; Teorell–Torcal 2007.

⁵ Bornemissza 2023; Déri–Szabó 2024; Baget 2024; Oross–Szabó–Papházi 2024; Székely 2024.

⁶ Gimpel et al. 2020; Scala–Johnson 2017.

⁷ Rindermann–Flores–Mendoza–Woodley 2012.

⁸ Gaziano 2014.

⁹ Webster–Pierce 2019; Brug 2011.

¹⁰ Nai–Maier–Vranić 2021; Johns–Shephard 2007.

¹¹ Boxell–Gentzkow–Shapiro 2020; Dagnes 2019; Baldassarri–Bearman 2007; Callander–Carbajal 2022.

zésének gyakorlata terjedt el. Ehhez képest kínál új megközelítést a nemzetközi politikatudományban jól ismert conjoint-analízis módszere. Ennek a marketing-szakmában különösen kedvelt módszernek a lényege, hogy az elemzők alternatív termékek vagy szolgáltatások komplex leírásait variálják és mutatják be, hogy megjósolják, hogyan fognak a vásárlók választani azok közül. Egy tipikus politikatudományi felhasználásban a conjoint-analízis során a válaszadóknak két fiktív jelölt közül kell választaniuk, akiknek különböző tulajdonságai – például életkor, tapasztalat vagy politikai álláspont – véletlenszerűen változnak, így mérhető, hogy mely jellemzők mennyire befolyásolják a döntést. Az általánosan használt értékelési és rangsorolási módszerekhez képest a conjoint-analízis jobban szimulálja a valós életben alkalmazott döntéseket, realiztikusabbak, kevésbé absztraktak, kevésbé deklaratívak és kevésbé indukálnak társadalmi elvárt választást. Ezenkívül a conjoint-módszer teljesebb leírást kínál a nézetrendszerekről, beleértve azok egyensúlyozását és súlyozását, a kombinációkat és a preferenciák közötti kölcsönhatásokat.¹² Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi politikatudományban is egyre gyakoribb módszerré vált ez a megközelítés.¹³ A magyar társadalom politikai viselkedésére vonatkozóan azonban egyelőre alig találunk conjoint-módszert alkalmazó kutatásokat, igaz, más témákban – például a Covid19-vakcináról,¹⁴ egészségpolitikáról,¹⁵ demokráciáról¹⁶ vagy bevándorlásról¹⁷ – már használtak kutatók ilyen módszert Magyarországon.

Jelen tanulmány célja feltárni, hogy milyen tényezők befolyásolják a választói preferenciákat Magyarországon. Vizsgálatunk célja annak feltérképezése, hogy az egyéni képviselőjelöltek közötti választás során mely jelöltattribútumok – például demográfiai jellemzők, foglalkozás, tapasztalat – játszanak szerepet a választói döntésben. Ezt kiegészítjük annak elemzésével is, hogy a döntési mechanizmusok mennyiben térnek el a választók pártszimpátiája szerint.

Szakirodalom

A választói magatartás vizsgálatában két fő irányzatot különböztethetünk meg: egyfelől a politikai részvételre vonatkozó kutatásokat, amelyek a különböző választói csoportok aktivitásának, bevonódásának sajátosságait igyekeznek feltárni, másfelől azokat, amelyek a választási döntés hátterében húzódó okokat, szempontokat, preferenciákat teszik vizsgálat tárgyává. Utóbbiak kapcsán említhetjük

¹² Shamir–Shamir 1995.

¹³ Bansak et al. 2021a, b; Green–Krieger–Wind 2001.

¹⁴ Papp–Nkansah 2023; Thompson et al. 2023.

¹⁵ Akkazieva et al. 2006; Koppány 2016.

¹⁶ Papp et al. 2024.

¹⁷ Farkas–Kovarek–Farkas 2024.

a pártpolitikai kötődésen, valamint a politikai ideológiai irányzatokkal kapcsolatos szimpátián túl a demokráciák egyik lényegét adó politikai képviselő minőségére vonatkozó percepciók vizsgálatát. Jelesül a választási döntést meghatározó, jelöltekre irányuló választói preferenciák elemzése áll ezen kutatásunk középpontjában. A politikai képviselőnek is két típusáról beszélhetünk: a leíró (deskriptív), valamint a tartalmi (szubsztantív) reprezentációról.¹⁸ A deskriptív képviselő lényege, hogy a jelölt a választóihoz hasonló tulajdonságokkal rendelkezik (etnikum, életkor, nem stb.), míg a szubsztantív esetén a képviselt ügyek, a választók érdekeinek hatékony előmozdítása adják a képviselő legitimitását és alapját. E megközelítésben fontos megismerni, hogy a választópolgárok milyen szempontokat tartanak fontosnak választási döntésük meghozatalában.

A jelöltek választásának vizsgálatában számos megközelítéssel találkozhatunk a nemzetközi szakirodalomban. Ismertek azok, amelyek a pártpreferenciát, az egyéni tényezőket, a politikai nézeteket vagy éppen a politikai múltat, illetve a jelöltek személyiségét veszik figyelembe. Másutt a választási rendszer sajátosságait elemzik,¹⁹ míg a kutatók egy másik részének érdeklődése arra irányul, hogy a vélt preferenciák milyen viszonyban vannak a valós választási döntésekkel vagy a gyakorló politikusok karakterjegyeivel.²⁰ A jelöltkiválasztás nem pusztán a választói preferenciák kifejeződése, hanem a pártok egyik legfontosabb stratégiai feladata is, amely alapvetően meghatározza a politikai képviselő minőségét és különböző aspektusait. Annál is inkább, mert a választók által preferált tulajdonságok nem feltétlenül egyeznek meg a tényleges politikusok megfigyelt tulajdonságaival,²¹ azaz a preferenciák feltárása kulcsfontosságú. Az egyik fő kérdés mindenestre az, hogy a jelöltek tulajdonságai vagy nézeti esnek-e nagyobb súllyal latba a választói döntésekben. Vizsgálatunkban is e két megközelítést alkalmazzuk: különböző jellemzőinek (nemének, életkorának, tapasztalatának, személyiségének, családi hátterének, politikai tapasztalatának stb.) hatásait, valamint a jelöltek értékpreferenciáinak szerepét elemezzük a választói preferenciákban. Áttekintésünkben elsőként e konkrét tulajdonságfaktorok korábbi kutatási tapasztalatairól számolunk be, majd a jelöltek ügyek mentén történő vizsgálatairól, végül megemlítjük azokat a szempontokat és attribútumokat is, amelyek a szakirodalomban megjelennek, de kutatásunkba módszertani korlátok miatt nem tudtuk bevonni.

¹⁸ Hayes–Hibbing 2017; Sobolewska–McKee–Campbell 2018; Lowande–Ritchie–Lauterbach 2019; Wängnerud 2009; Bühlmann–Widmer–Schädel 2010; Arnesen–Duell–Johannesson 2019.

¹⁹ Singh 2022.

²⁰ Horiuchi–Smith–Yamamoto 2020.

²¹ Horiuchi–Smith–Yamamoto 2020.

Nem

A női és férfi jelöltek vizsgálata hosszú múltra tekint vissza.²² Két jól elkülönülő kutatási csoport létezik a jelöltek nemével kapcsolatban: az első szerint a választók nem elfogultak a női jelöltekkel szemben, míg a második csoport azt állítja, hogy a választók nemi sztereotípiákat alkalmaznak a jelöltek értékelésekor. Ezek a tanulmányok általában olyan kísérleteken alapulnak, amelyek manipulálják a jelöltek nemét. Sok szavazónak alapvető preferenciája van arra, hogy férfi jelöltre szavazzon a női jelöltekkel szemben, vagy nőire a férfi jelöltekkel szemben. Ez az általános hajlam magyarázható a jelöltek tulajdonságaival, hiedelmeivel és kérdésköri kompetenciáival kapcsolatos nemi sztereotípiákkal, valamint a szavazók nemével, amely befolyásolja a szavazási viselkedést.²³ Egyes eredmények szerint mind a férfi, mind a női válaszadók nagyobb valószínűséggel fejezik ki támogatásukat a női jelöltek iránt, és rátermettebbnek tartják őket, mint férfi társaikat, még a sztereotip módon férfias területeken is. A jelenség háttérében azonban érdekes módon nem nemi sztereotípiák, hanem a politikai kívülállók iránti növekvő kereslet állhat.²⁴ Előfordulhat, hogy a női jelöltek, ha eltérnek a nemi alapú viselkedési elvárásoktól, nemcsak hogy hátrányos helyzetben vannak férfi társaikkal szemben, hanem akár támogatást is veszíthetnek.²⁵ Hasonlóképpen elfogultság tapasztalható a női jelöltekkel szemben azon válaszadók esetében, akik patriarchális nemi normákat vallanak. Általában a válaszadók nagyobb valószínűséggel részesítik előnyben azokat a jelölteket, akik a nők jogai helyett valamilyen más témát, például a biztonsági kérdéseket hangsúlyozzák.²⁶ A nemi preferenciák között a nemi karakterjegyek is megjelenhetnek: a választók a női jelöltekhez a „melegséggel”, a férfi jelöltekhez pedig az „erősséggel” kapcsolatos tulajdonságokat rendelnek – ugyanakkor a férfi jelölteket inkább a „melegség”, a női jelölteket pedig inkább az „erő” alapján ítélik meg, ami arra utal, hogy a sztereotip tulajdonságokat magától értetődőnek veszik. Ráadásul a férfi szavazók nagyobb valószínűséggel tartják a férfi jelölteket erősebbnek, mint a női szavazók, és az erőt helyezik előtérbe a szavazáskor.

Összességében pártatlan kontextusokban a jelölt neme reprezentációs jelzésként szolgál, és enyhe nemi affinitási hatásokhoz vezethet a szavazati választásban – egyes eredmények szerint csak a férfiak, illetve a pártfüggetlen szavazók körében²⁷ –, pártos kontextusokban azonban nem várható nemi affinitási hatás.²⁸

²² Huddy–Terkildsen 1993.

²³ Sanbonmatsu 2002.

²⁴ Lust–Benstead 2024.

²⁵ Ono–Yamada 2020.

²⁶ Blackman–Jackson 2021.

²⁷ Ono–Burden 2019.

²⁸ Badas–Stauffer 2019.

Azaz a szerzők kevés bizonyítékot találnak a jelölt nemének a választói döntésre gyakorolt független hatására,²⁹ még a pártpreferencia érintetlenül hagyása mellett,³⁰ illetve ügyek mentén vizsgálva is.³¹ A nők politikai alulreprezentáltságát inkább azok az akadályok okozzák, amelyek gátolják a nőket abban, hogy pártjelöléseket nyerjenek és hivatalért induljanak, mintsem a választásokon tapasztalható nyílt diszkrimináció.³² Önkormányzati környezetben is.³³ Mindezek az eredmények egyszersmind azt is jelentik, hogy a választók preferenciái nem játszanak fő szerepet a választott tisztségekben lévő nők tartósan alacsony arányának magyarázatában.³⁴

A nemeket illető választói preferenciák vizsgálatának áttekintésében röviden érdemes utalni azokra a nemzetközi megfigyelésekre, amelyek a hagyományostól eltérő nemi ideológiával rendelkező jelöltekkel kapcsolatos választói hozzáállást kutatják, és elfogultságot találnak az LMBT, különösen a transznemű jelöltekkel szemben.³⁵ Magyar kontextusban ennek a változónak a bevonása az elemzésbe nem tűnik indokoltnak.

Életkor

A jelöltek társadalomdemográfiai jellemzői közül a nem mellett az életkor szerepéről is érdemes szólni. A legtöbb politikai párt rendelkezik ifjúsági szervezettel, biztosítva az átmenetet a politikai hatalomgyakorlásban, ám kérdés, hogy az ifjúsági csoportok tagjai mikor és hogyan tudnak belépni a tényleges politikai küzdőterre. A szervezeti működés nyilvánvaló szerepén túl mindezt az is befolyásolja, hogy a választók mennyiben preferálják a fiatalokat egy választási szituációban.

A választói preferenciák esetében talán egyértelműnek tűnik, hogy az emberek a fiatalabb jelölteket kevésbé tapasztaltnak, kevésbé képzettnak és kevésbé konzervatívnak tartják, mint az idősebbeket. Azonban megkérdőjelezhető, hogy összességében hajlandóak-e egy fiatalabb jelöltet támogatni egy idősebbel szemben.³⁶ Érdekes az a megfigyelés, hogy a nagyon fiatal jelöltek (35 évnél fiatalabbak) esetében a választók (kísérleti szituációban) a nőket részesítik előnyben a férfiakkal szemben, míg a férfi jelöltekre való szavazási szándék az életkorral nő, egészen a 45. életévig, onnan kissé csökken. Ezzel szemben a résztvevők női jelöltekre való szavazási szándéka következetesen csökken a jelöltek életkorával.³⁷

²⁹ Doherty–Dowling–Miller 2019.

³⁰ McElroy–Marsh 2010.

³¹ Erlich–Beauvais 2023.

³² Erlich–Beauvais 2023.

³³ Ferreira–Gyourko 2014.

³⁴ Schwarz–Coppock 2022.

³⁵ Magni–Reynolds 2021.

³⁶ Roberts–Wolak 2023.

³⁷ Shen–Shoda 2021.

Más megfigyelések szerint az idősebb és tapasztaltabb jelöltek választásának motivációja eltér az egyes politikai berendezkedésekben: az autokráciákban a választók hajlamosak idősebb vezetőket választani, azért, hogy csökkentsék várható hivatali idejüket, míg a demokráciákban nagyobb valószínűséggel választanak tapasztalt jelölteket, akiktől azt várják, hogy hatékonyabban fogják képviselni választóik érdekeit. Ez a tapasztalatra helyezett előny meghosszabbítja a politikai karriert, és növeli a politikusok átlagos életkorát. Mindkét esetben az idősebb jelöltek élveznek némi előnyt, ám a szavazói szándék eltér. Az egyik esetben a karrierút rövidítése a cél, a másik esetben pedig az életkor növekedése a tapasztalat előnyben részesítésének következménye. Végül az idősebb szavazók, akik többet vesznek részt a politikában, hajlamosak az idősebb politikusokat előnyben részesíteni, mert (jogosan) elvárják tőlük, hogy jobban megvédik az érdekeiket.³⁸ Ezzel szemben a kutatások azt mutatják, hogy az idősebb hipotetikus jelölteket következetesen kisebb valószínűséggel preferálják a választadók – akár a legfiatalabb, akár a második legidősebb alternatívához képest. Sőt, egy új évtizedbe lépés mérföldköve (70 vs. 69 év) jelentős hátrányt mutat az idősebb jelölt esetében.³⁹ Egy hasonló kutatás azt állapította meg, hogy míg a 79 és 66 éves idősebb jelöltek népszerűtlenek voltak, a választók általánosságban elfogadták a fiatal, 19, 23 és 25 éves jelölteket – még azokat is, akik a jelöltségi korhatár alatt voltak. Különösen a fiatal szavazók mutatnak erős preferenciát a fiatal jelöltek iránt.⁴⁰ Más eredmények azt mutatják, hogy a fiatal jelölteket nagyobb valószínűséggel részesítik előnyben a választók populista hajlamaikkal kapcsolatos elvárásaik miatt.⁴¹ Ezek a megállapítások ugyanakkor ellentmondást szülnek a választók fiatalabb politikusokkal kapcsolatos preferenciái és a világ nagy részét irányító látszólagos gerontokrácia között.⁴²

Végzettség, foglalkozás

A demográfiai változókhoz képest a végzettség és foglalkozás a jelöltek képességeire, kompetenciáira utalhatnak, így arra számíthatunk, hogy azok jelentősebben befolyásolják a választói preferenciákat. A választási eredmények tükrözik ezt az előfeltevést, a magasabb iskolai végzettségű jelöltek több szavazatot szereznek, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek. A képzettségi előny nemcsak több szavazatot eredményez, hanem a győzelem nagyobb valószínűségét is jelenti. Ez az előny vélhetően a választadók érdekeinek érvényesítésére való képességből fakad.⁴³ A jelöltek nemének, vallásának, életkorának, iskolai végzettségének, foglalkozásának és lakóhelyének hatását vizsgálta Campbell és Cowley is, ahol a választadók

³⁸ Magni-Berton–Panel 2021.

³⁹ Eshima–Smith 2022.

⁴⁰ Saito 2025.

⁴¹ Miwa 2025.

⁴² Eshima–Smith 2022.

⁴³ Arceneaux–Vander Wielen 2023.

rövid életrajzok alapján értékelték két jelöltet. Kis különbségeket találtak a jelöltek értékelésében a nem, vallás, életkor és iskolai végzettség szerinti jelzések alapján, eredményeikben jelentősebb hatások figyelhetők meg a jelölt foglalkozása és lakóhelye esetében.⁴⁴ Egy diákok körében végzett felmérés is azt igazolja, hogy azokat a politikai tulajdonságokat tartják fontosnak, amelyek különböző kompetenciákat tükröznek. Ilyen tulajdonság a szakma, a tapasztalat, az eredmények és a prioritások.⁴⁵ A képzettség mellett tehát a szakma, azaz a végzettség szerepe is jelentős. A jelöltek foglalkozásának megnevezése két egyidejű hatást gyakorol a szavazási viselkedésre: egyrészt azokon a választásokon, ahol a szavazók úgy gondolják, hogy az egyik jelöltnek képesítési előnye van, a foglalkozás megnevezése növeli az adott jelölt támogatottságát, másrészt növeli a részvételt azáltal, hogy segít a szavazóknak döntést hozni olyan választásokon, ahol egyébként nem tennék meg.⁴⁶ Egy amerikai és új-zélandi mintán végzett felmérés szerint a jelöltek foglalkozási háttérének a rájuk való szavazás valószínűségére gyakorolt hatása érdekes módon országspecifikus jelleget is mutat. Míg az amerikai diákok számára a foglalkozási háttér nem tűnik fontosnak, az új-zélandi diákok lényegesen kisebb valószínűséggel szavaznak üzleti háttérrel rendelkező jelöltre, mint politikai tapasztalattal rendelkezőre.⁴⁷ Mintegy az utóbbi két alfejezetet foglalja össze az a tajvani kutatási eredmény, amely szerint az egyének általában a szakmai hozzáértést mutató, pártatlan álláspontot képviselő és a helyi közösséghez szorosan kötődő jelölteket részesítik előnyben.⁴⁸

Politikai tapasztalat

A szakmai háttér fontossága kapcsán érdemes röviden kitérni a politikai tapasztalat szerepére is. Trounstone eredményei szerint egy adott városi tanács hivatalban lévő tagjai nagyobb valószínűséggel indulnak és nyernek a következő választásokon, mert egy ciklust már eltöltöttek a hivatalban.⁴⁹ Ugyanakkor a kívülállóság is motiválhatja a választókat. Ahogyan korábban is említettük, a női jelöltek iránti nagyobb támogatottság háttérében a politikai kívülállók iránti növekvő kereslet állhat.⁵⁰ Egy, a magyar politikatudomány számára is izgalmas megközelítés szerint az apolitikus múlttal rendelkező jelöltek esélyeit az online térbe átköltöző politikai kommunikáció kiváltképp segíti. A digitális média lehetővé teszi a külső kihívók számára, hogy megkerüljék a politikai diskurzust strukturáló társadalmi intézményeket, például a pártokat és a hagyományos médiát, amelyek korábban mo-

⁴⁴ Campbell–Cowley 2014.

⁴⁵ Anabo 2021.

⁴⁶ McDermott 2005.

⁴⁷ Coffé–Theiss-Morse 2016.

⁴⁸ Wang 2025.

⁴⁹ Trounstone 2011.

⁵⁰ Lust–Benstead 2024.

nopolhelyzetben voltak a politikai koordináció és az információterjesztés terén. A digitális média gyengítette ezen intézmények hatalmát, és lehetővé tette a kívülállók számára, hogy fenntartsák azokat a szélsőséges álláspontokat, amelyeket korábban a politikai diskurzust strukturáló intézmények kiszűrtek vagy elnyomtak volna.⁵¹ Berz és munkatársainak eredménye szerint a korábbi politikai tapasztalat és a párton belüli elkötelezettség a legfontosabb jellemzők. A társadalmi-demográfiai jellemzők és a pártvonaltól való eltérés azonban szintén számítanak.⁵²

A politikai tapasztalat nem csak a politikusok előnyére válhat. Az ismertebb, esetleg hírhedt személyek azzal is számolhatnak, hogy egy választási helyzetben a polgárok megbüntetik őket. A kutatások azt mutatják, hogy az emberek bizonyos politikai visszaéléseket kevésbé tolerálnak, mint másokat, attól függően, hogy a visszaélés mennyire sérti a választók autonómiáját.⁵³ Ezzel párhuzamosan a korrupció jelentősen csökkenti a jelöltek támogatottságát, ugyanakkor az annak elterjedtségéről szóló információ nem csökkenti a korrupció ellen alkalmazott választói szankciókat.⁵⁴ A fentiekből is kiderül, hogy egy politikai jelölt rendkívül széles spektrumon, komplex módon hat a választókra, a conjoint-analízis ezért is lehet alkalmas eszköz feltérképezni egy képviselő imázsának hatásait.⁵⁵

Származás (lokális és etnikai)

A nem, az életkor, a családi állapot és a vallásosság mellett érdemes annak vizsgálata, hogy a származás mint identitáselem mekkora súllyal esik latba a választói preferenciák komplexitásában. Annál is inkább, mert a származás lokális dimenziója összekapcsolódik a képviselő lokális jellegével, amennyiben egy szavazókerület vagy más területi egység lehetséges jelöltjét vizsgáljuk. Vannak arra utaló jelek, hogy a jelöltek értékelésében kicsik a különbségek az eddig vizsgált tényezők tekintetében, de a foglalkozás és a lakóhely hatása releváns.⁵⁶ Ráadásul a választók a pártos polarizáció trendjei ellenére fontosnak tartják a jelöltek „gyökereit”, amely preferencia különösen erősnek tűnik azok körében, akik erős helyi identitással rendelkeznek.⁵⁷ Nemcsak a származás, hanem az életvitelszerű tartózkodás szerepe is számottevő. A politikai jelöltek jól dokumentált választási előnyben vannak a lakóhelyük közelében. De az a tudat, hogy a választók a közelben élő jelölteket részesítik előnyben, nem magyarázza meg, hogy ez miért van így. Vajon az emberek a helyi jelölteket a csoporton belüli favoritizmus miatt választják szívesebben, vagy azért, mert elvárják, hogy hivatalba lépésük után a helyi területüket

⁵¹ Jungherr–Schroeder–Stier 2019.

⁵² Berz–Jankowski 2022.

⁵³ Mares–Visconti 2020.

⁵⁴ Klačnja–Lupu–Tucker 2021.

⁵⁵ Cwalina–Drzewiecka–Newman 2025.

⁵⁶ Campbell–Cowley 2014.

⁵⁷ Munis 2021.

is priorizálják? Azaz a lokalizmus szimbolikus vagy viselkedéses megnyilvánulása számít igazán a választói preferenciában?⁵⁸ Egy dániai vizsgálat szerint a választók közelében élő jelöltek iránti pozitív hozzáállást inkább az a preferencia vezérli, hogy előnyben részesítik azokat a jelölteket, akik idejük nagy részét a választók helyi érdekeinek figyelembevételével töltik.⁵⁹

A származási adatok tekintetében a nemzetközi – elsősorban amerikai – irodalom vizsgálja az etnicitás hatását is.⁶⁰ A kutatások arra utalnak, hogy a többnemzetiségű jelölteknek megvan az az előnyük, hogy koalíciókat építhetnek más csoportokból származó szavazókkal, de hátrányban vannak, amikor erős faji identitású, más fajúakhoz szólnak.⁶¹ Az Egyesült Államokban élő ázsiai jelölteket a szavazók valamivel pozitívabban értékelik, mint a többségi jelölteket, bár ez a hatás kismértékű (0,76 százalékpont). Ugyanakkor a közös azonosulás óriási jelentőséggel bír: amikor a szavazók ugyanazt a faji/etnikai hovatartozást vallják, mint egy jelölt, akkor 7,9 százalékponttal magasabbra értékelik őket, mint amennyire a többségi jelölteket.⁶² A többségi társadalomban azonban inkább azt tapasztaljuk, hogy a szavazók nem értékelik a faji/etnikai kisebbségi jelölteket másképp, mint többségi társaikat.⁶³

Elismerve a bemutatott példák tudományos megállapításait és relevanciáját, megítélésünk szerint a magyar társadalom vonatkozásában nem érdemes az etnikai származásról szóló információkat bevenni abba az attribútumkészletbe, amellyel a választói preferenciát vizsgáljuk. Mindemellett érdemes megemlíteni azokat a kutatási tapasztalatokat is, amelyek szerint a választók abban az esetben, amikor nem rendelkeznek kellő információval a jelöltekről, akkor azok faji, etnikai és nemi hovatartozását használják arra, hogy eldöntsék, kit támogassanak. Ez a színes bőrű jelölteket hátrányosan érinti, a nőket pedig előnyben részesíti. Azonban ha a választóknak még egy kis mennyiségű információ rendelkezésükre áll – például a jelölt foglalkozása –, az gyakorlatilag eltünteti a jelölt demográfiai jellemzőinek a választói magatartásra gyakorolt hatását, még a faji és nemi előítéletekkel rendelkező választók körében is.⁶⁴

⁵⁸ Nyholt 2024.

⁵⁹ Nyholt 2024.

⁶⁰ Doherty–Dowling–Miller 2019.

⁶¹ Lemi 2021.

⁶² Van Oosten–Mügge–van der Pas 2024.

⁶³ Van Oosten–Mügge–van der Pas 2024.

⁶⁴ Crowder–Meyer–Gadarian–Trounstine 2020.

Értékrend, társadalmi ügyek

A fentiekben elsősorban kategoriális faktorok szerepét mutattuk be a választói preferenciákban. Ugyanakkor számolnunk kell azokkal a tényezőkkel is, amelyeket sokkal inkább a válaszadók attitűdjei, nézetei határoznak meg. Egyes elképzelések szerint a jelöltválasztást inkább a jelöltek aktuális álláspontjáról, mintsem a társadalmi jellemzőikről való tudás vezérli, a polgárok az érdemi reprezentációt erősebben értékelik, mint a leíró reprezentációt.⁶⁵ Azaz ha az attribútumok között a jelöltek politikai nézetei és a pártosság is szerepelnek, akkor a jelöltek társadalmi-demográfiai profiljának viszonylag csekély a kimondott hatása.⁶⁶ Az American National Election Studies adataira támaszkodó kutatási beszámoló szerint a választók figyelme a jelöltek tulajdonságaira az utóbbi 60 évben jelentősen csökkent. Míg a válaszadók 80 százaléka említett személyes tulajdonságokat a múltban, a legutóbbi választásokon ez az arány mindössze körülbelül 60 százalék volt. Ráadásul az ilyen megjegyzések ma már inkább a párthovatartozáshoz kötődnek, és kevésbé független hatással vannak a szavazási viselkedésre. Annak az esélye, hogy az elnöki imázs alakítói sikeresen változást érjenek el az elnök személyes jellemének hangsúlyozásával, ma sokkal kisebb, mint korábban.⁶⁷ Több kutatás ráerősít, hogy még mindig sok kérdés van azzal kapcsolatban, hogy a választók hogyan egyenlítik ki egymással versengő témapreferenciáikat, amelyek ráadásul politikai ideológia által is meghatározottak lehetnek.⁶⁸ A pártosság mellett az egyéni ideológiai beállítódás is jelentős közvetítő szerepet játszik a preferenciákban, különösen az adott ideológiához tartozó kiemelt társadalmi ügyek tekintetében.⁶⁹ Brit választók körében végzett kutatásból tudjuk például, hogy a lakosság olyan ügyeknek is komoly jelentőséget tulajdoníthat, amelyekben egyéb iránt politikai konszenzus van (például a halálbüntetés kérdése), illetve fontosnak tartják a liberális-konzervatív ideológiai látásmódok számára kiemeltebb ügyeket.⁷⁰ Egy, a jó állampolgárság jellemzőinek feltárására vállalkozó kutatás megállapítja, hogy a viselkedési normák és a liberális értékek – a szavazástól a toleranciáig – a demokráciákban továbbra is alapvető fontosságúak a jó állampolgársághoz. Ugyanakkor pártállásonként eltéréseket figyelhetünk meg azzal kapcsolatban, hogy ki lehet jó polgár: a jobboldali pártok szavazói a keresztényeket részesítik előnyben a muzulmánokkal szemben, és az anyanyelvűeket a honosított állampolgárokkal szemben. A tanulmány rávilágít a politikai nézetek és attitűdök relatív fontosságára.⁷¹ Egy másik szigetországi kutatás megállapítja, hogy bár a politikusok egyre inkább képesek értékrendjüket,

⁶⁵ Arnesen–Duell–Johannesson 2019.

⁶⁶ Coffé–von Schoultz 2021.

⁶⁷ Wattenberg 2016.

⁶⁸ Kirkizh–Froio–Stier 2023.

⁶⁹ Zagórski et al. 2025.

⁷⁰ Hanretty–Lauderdale–Vivyan 2020.

⁷¹ Goodman 2025.

attitűdjeiket és aggodalmaikat közvetlenül a választókkal közölni, keveset tudunk arról, hogy ezek közül a jelzések közül melyek és miért találnak visszhangra a választóknál. A vizsgált szempontok (bizalom, kollektív nosztalgia, nacionalizmus, populista érzelmek, nemzeti azonosulás, tekintélyelvűség, egalitarizmus) esetében a résztvevők sokkal nagyobb valószínűséggel szavaznak azokra a jelöltekre, akik a saját attitűdjükhöz való közelséget jelzik, és kisebb valószínűséggel azokra, akik ellentétes nézeteket jeleznek. A legerősebb hatásokat a nemzeti azonosulás, a tekintélyelvűség és az egalitarizmus esetében figyelték meg.⁷² Hasonlóképpen izgalmas a 2022-es félidős választás témapreferenciájának vizsgálati eredménye. A szerzők azt kívánták megérteni, hogy vajon az egyes témák nyilvános hangsúlyának hirtelen változása befolyásolhatta-e a választók preferenciáit, és készíthette-e őket arra, hogy olyan tényezőket vegyenek figyelembe, amelyeket egyébként nem biztos. Eredményeik azt mutatták, hogy egy akkoriban hozott bírósági ítélet következtében az abortusz kérdése központi szerepet játszott a választások során.⁷³ Egy másik, nyolc országban végzett conjoint-kísérlet szerint az európaiak olyan politikákat részesítenek előnyben, amelyek menekültvédelmet nyújtanak, de korlátozásokon vagy feltételeken keresztül ellenőrzést is kikényszerítenek. Az Európai Unió tagállamai közötti megosztó politikai vitákkal ellentétben az európai országokban következetes közpreferenciákat találunk.⁷⁴ Az azonos nézetek jelentőségét mi sem magyarázza jobban, mint hogy a válaszadók adott esetben még a hasonló politikai nézeteket valló korrump jelöltek is jobban kedvelik, mint a tisztességes, eltérő nézeteket vallóakat, annak ellenére, hogy az integritást a legfontosabb tulajdonságnak nyilvánították.⁷⁵ Mindez megmutatja, hogy az egyes témáknak jelentős lehet a szerepe, ugyanakkor a hatás erősen függ az ügy aktualitásától is.

További tényezők

A választói preferenciát meghatározó faktorok között akár a családi állapot és a szülőség is szerepelhet,⁷⁶ például kifejezetten erre vonatkozó kommunikációs üzenetként is,⁷⁷ vagy a nemi sztereotípiákra és hiedelmekre épülő értékelés révén,⁷⁸

⁷² Baron–Lauderdale–Sheehy–Skeffington 2023.

⁷³ Kann et al. 2024.

⁷⁴ Jeannet–Heidland–Ruhs 2021.

⁷⁵ Franchino–Zucchini 2015.

⁷⁶ Greenlee et al. 2020.

⁷⁷ Egy amerikai felmérés Hillary Clinton azon kampányüzenetének hatását vizsgálta, amelyben a politikus a lánygyermekkel rendelkező apákat szólította meg, mondván, gyermekükből is lehet még amerikai elnök. A vizsgálat szerint ez a kétségtelenül emocionális eszköz más női jelöltek számára is megnövelte az esélyt a választásokon.

⁷⁸ Bell–Kaufmann 2015.

illetve a nemi szerepekre⁷⁹ vonatkozóan.⁸⁰ Keveset tudunk azonban arról, hogy a férfiak megítélését befolyásolja-e akár a gyermekszám, akár a családi állapot. Az egyéni tényezők között vizsgálható a vallás szerepe is, amely egyes kutatások szerint egyre fontosabb tényezővé válik,⁸¹ noha a jelöltek vallása mások szerint csak bizonyos sztereotípiáknak ágyaz meg, tehát a hatás közvetett.⁸²

Fentiekén túl a polgárok nagymértékben támaszkodhatnak a jelöltek jellemére⁸³ vagy személyiségjegyeire⁸⁴ is, amikor választanak. Bizonyos tulajdonságokat⁸⁵ (például a lelkiismeretesség) jobban értékelnek, mint másokat (például az extravertió), és ezekben az esetekben a politikusok személyiségének relatív hatása nagyobb, mint más egyéni jellemzőké.⁸⁶ A jelöltek személyes tulajdonságai emellett közvetett módon is kifejthetik hatásukat,⁸⁷ például a hírmédiából érkező üzenetek⁸⁸ vagy a kihívóktól és a sajtótól származó negatív tulajdonságüzenetek⁸⁹ is alakítják a polgárok benyomásait, különösen azoknál, akik gyengébb pártpolitikai kötődést mutatnak.⁹⁰ Azaz, ahogyan a bevezetőben is utaltunk rá, a pártosság és ideológiai beállítódás szerepe számos esetben felülírja az egyéb karakterjegyeket a jelöltek értékelésénél. Emellett a választók gyakran a fizikai megjelenésük alapján ítélik meg a politikusokat, és ezek az ítéletek befolyásolhatják a szavazási viselkedést. Egyrészt a női és férfi jelölteket eltérően értékelhetik, ami végső soron befolyásolja relatív választási teljesítményüket, másrészt a női és férfi szavazók eltérően reagálhatnak a jelöltek imázsára. Ugyanakkor a nemi és megjelenési heurisztikákra leginkább azok támaszkodnak, akiknek kevés más alapja van az ítéletalkotásra, így például a pártatlanok.⁹¹

A párthatás szerepét két irányból kell vizsgálnunk. Egyrészt a jelölt párthovatartozása szempontjából, másrészt a választó pártosságának nézőpontjából. A jelöltekkel kapcsolatos preferenciák esetében könnyen belátható és igazolható, hogy a szavazók többnyire a közvetlen politikailag releváns információkkal rendelkező jelölti jellemzők alapján érvelnek a választásuk mellett, mint például a jelölt

⁷⁹ A hagyományos háztartási profilokkal rendelkező jelölteket részesítik előnyben, például a házasságot és a gyermekes családokat, ami sok nő számára kettős kötést eredményez. Amíg a nők családi kötelezettségeivel kapcsolatos társadalmi elvárások szembemennek a teljes munkaidős politikai karrier követelményeivel, a nők valószínűleg alulreprezentáltak maradnak a politikában.

⁸⁰ Teele–Kalla–Rosenbluth 2018.

⁸¹ Castle et al. 2017.

⁸² McDermott 2007.

⁸³ Mondak–Huckfeldt 2006.

⁸⁴ Fridkin–Kenney 2011.

⁸⁵ Mondak–Huckfeldt 2006.

⁸⁶ Bergeron et al. 2025.

⁸⁷ Miwa 2025.

⁸⁸ Fridkin–Kenney 2011.

⁸⁹ Fridkin–Kenney 2011.

⁹⁰ Nai–Maier–Vranić 2021.

⁹¹ Johns–Shephard 2007.

párthovatartozása és politikai álláspontja.⁹² Ugyanakkor a pártcímke hiánya esetén az eltérő pártpreferenciával rendelkező választók más-más jellemvonásokat tartanak fontosnak, például a republikánusok a munkatapasztalatot, a demokraták a politikai tapasztalatot.⁹³ Összességében mégis az a tapasztalat, hogy a pártos információk kiszoríthatják a jelöltekkel kapcsolatos más típusú információkat,⁹⁴ a pártsztereotípiák jelentős befolyással bírnak a politikai információfeldolgozásra, ami arra utal, hogy a politikai pártok továbbra is fontos szerepet játszanak a választók döntéshozatali folyamataiban.⁹⁵ Izgalmas az a megközelítés, mely szerint bár a pártos lojalitás erős, véges: az átlagos szavazó nagyobb valószínűséggel szavaz a párttársi jelöltre, mint nem, amíg az a jelölt négy vagy több kiemelkedő kérdésben disszonáns álláspontot nem képvisel. Ez azt is jelenti, hogy a közvélemény képes minimális mértékben korlátozni a politikust.⁹⁶ Costa megkérdőjelezi azt az elképzelést, hogy az amerikaiakat elsősorban az érzelmi, pártos identitásuk motiválja. Eredményei szerint bár a polarizációt az „érzelmelek, nem pedig az ideológia” vezérli, a polgárok a számukra fontos kérdések köré épülő képviselői stílusokat részesítik előnyben.⁹⁷ A pártok és politikai ideológiák e domináns hatása miatt arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ezen attribútumok leválasztásával vizsgáljuk a választói preferenciákat, annak érdekében, hogy a mögöttes tényezők súlyát a választási döntésekben feltárhassuk.

A választói preferencia vizsgálata esetében nem csak az egyes karakterjegyekkel, tulajdonságokkal magyarázhatók a különbségek: elképzelhető, hogy a különféle választási rendszerekben eltérő a választói elvárás az egyes képviselőkkel szemben, ám érdekesség, hogy a kötelező szavazás hatása azokra a tulajdonságokra, amelyeket az egyének figyelembe vesznek a jelöltek közötti választás során, nem beazonosítható. A kötelező szavazás részvételi arányra gyakorolt (felfelé irányuló) hatása nem jár együtt eltérő preferenciákkal: a kényszerített és az önkéntes szavazók nem különböznek abban, hogyan választanak jelölteket.⁹⁸

Az egyes tényezők lehetséges hatásait bemutató szakirodalmi áttekintést követően a folytatásban ismertetjük vizsgálatunk módszertanát, mérőeszközeit, elemzési eljárását.

⁹² Coffé–von Schoultz 2021.

⁹³ Kirkland–Coppock 2018.

⁹⁴ Kirkland–Coppock 2018.

⁹⁵ Rahn 1993.

⁹⁶ Mummolo–Peterson–Westwood 2021.

⁹⁷ Costa 2021.

⁹⁸ Singh 2022.

Módszertan

Adatok, minta

Adataink egy 2000 fős ($n = 2000$), a magyar felnőtt korú lakosság körében a legfontosabb demográfiai tényezőkre nézve (nem, életkor, lakóhely, iskolai végzettség) reprezentatív mintából, számítógéppel támogatott telefonos interjú (CATI) módszerrel készült adatfelvételtől származnak, amelyre 2025 augusztusában került sor. A mintában nem válaszolás miatt fennmaradó torzulásokat iteratív súlyozással korrigáltuk.

Módszer

A kutatási kérdés megválaszolására két conjoint-kísérletet végeztünk. Mindkét esetben a válaszadóknak két fiktív egyéni képviselőjelöltet mutatunk be (a kérdést a kérdezőbiztos olvasta fel), és arra kértük őket, hogy döntsenek, melyik jelöltre szavaznának, ha a választásokat most vasárnap tartanák.⁹⁹ A két jelölt jellemzői véletlenszerűen különböztek egymástól. A két kísérlethez véletlenszerűen rendeltük a válaszadókat, így 1000 fő került az első és 1000 a második kísérletbe.

Az első kísérletben egy hagyományos elrendezést alkalmaztunk: öt attribútumdimenziót hoztunk létre – nem, életkor, foglalkozás, politikai tapasztalat és helyi kötődés (lakóhely) szerint. Az attribútumkategóriákat az 1. táblázat foglalja össze. Ez összesen 192 különböző jelöltprofil eredményezett. Az attribútumok kiválasztását korábbi kutatási eredmények indokolták, amelyek szerint ezek érdemben befolyásolhatják a választói döntéseket. Ugyanakkor ennél több jellemző bevonására nem volt lehetőség, mivel a telefonos adatfelvétel módszertani korlátokat jelentett. A jelöltek tulajdonságait a kérdezőbiztos olvasta fel, így a válaszadóknak viszonylag sok információt kellett pusztán hallás után megjegyezniük, és ezt követően meghozni döntésüket. A párosítás során kizártuk azokat a helyzeteket, amikor a két jelölt minden tulajdonságában azonos volt. Minden válaszadónak négyszer kellett választania az „A” és „B” jelölt között, ami összesen 8000 jelölt „értékelését” jelentette.

⁹⁹ „A következőkben felolvasunk Önnek két leírást egy-egy elképzelt, egyéni választókerületi jelölről, akiknek különböző jellemzőik vannak. Arra kérjük, hogy döntse el, melyik jelöltet választaná a kettő közül, ha az Ön választókerületében indulnának most vasárnap, ha csak ezeket tudná róluk!”

1. táblázat: Az első kísérlethez tartozó attribútumkészlet és a kategóriák

Attribútumok	Kategóriák
Nem	Nő / férfi
Életkor	28 / 36 / 48 / 65 éves
Foglalkozás	Mérnök / orvos / tanár / jogász / sportoló / helyi vállalkozó
Előélet	Régóta politizál / új szereplő a politikában
Helyi kötődés (lakóhely)	A választókerületben él / nem a választókerületben él

Forrás: Századvég-szerkesztés

A második kísérletben szintén két fiktív jelölt közül választhattak a résztvevők, ebben az esetben azonban három-három értékpreferenciával „ruháztuk fel” a jelöltek. ¹⁰⁰ Például míg az „A” jelölt számára fontos, hogy megőrizzük a nemzeti hagyományokat, a hadsereg fejlesztése, és az, hogy a helyi vállalkozások minél versenyképesebbek legyenek, addig „B” jelöltnek a szexuális kisebbségek támogatása, a helyi sportélet és a megújuló energiaforrások támogatása fontos. Összesen negyven ilyen értékpreferenciát listáztunk, ezekből rendeltünk 3-3 értéket a jelöltekhez. A teljes értéklístát a melléklet tartalmazza. Azért döntöttünk úgy, hogy a második kísérletben az értékekre fókuszálunk, mert több kutatás alapján is számos választó érték szerint választ pártot, illetve jelöltet. ¹⁰¹ Módszertani limitációk miatt azonban nem tudtuk ezt a dimenziót egy kísérletben szerepeltetni az első kísérletben használt attribútumokkal. Az értéklísta korábbi, az egyéni preferenciák és a konzervatív-liberális, illetve a baloldali-jobboldali politikai ideológia közötti összefüggéseket vizsgáló kutatásokra támaszkodott. ¹⁰² Ez esetben is minden választadót négy döntési helyzetre kértünk fel, ami ebben a kísérletben is összesen 8000 jelölt „értékelését” jelentette.

Statisztikai megközelítés

A két kísérletet három szempontból vizsgáljuk. Elsőként bemutatjuk a főhatásokat, vagyis azt, hogy az egyes attribútumok miként befolyásolják a választói preferenciákat. A conjoint-elemzésekben leggyakrabban az átlagos marginális komponenshatást (AMCE) és a marginális átlagokat (MM) alkalmazzák. Az AMCE az egyéni szintű preferenciák aggregált mutatója, amely közvetlenül lefordítható politikailag releváns mennyiséggé: megmutatja, hogy egy adott attribútum érté-

¹⁰⁰ „A következőkben felolvasunk Önnek két leírást egy-egy elképzelt, egyéni választókerületi jelölről, akik különböző ügyeket tartanak fontosnak képviselni az Országgyűlésben. Arra kérjük, hogy döntse el, melyik jelöltet választaná a kettő közül, ha az Ön választókerületében indulnának most vasárnap, ha csak ezeket tudná róluk!”

¹⁰¹ Shamir–Shamir 1995; Baron–Lauderdale–Sheehy–Skeffington 2023; Franchino–Zucchini 2015; Kann et al. 2024; Hanretty–Lauderdale–Vivyan 2020.

¹⁰² Stefkovics–Kollár–Pavalacs 2023; Gere–Kollár–Stefkovics 2025; Kollár–Stefkovics 2021.

kének változása várhatóan mekkora hatással van egy jelölt vagy párt szavazati arányára. A marginális átlagok ezzel szemben azt fejezik ki, hogy egy jelölt adott tulajdonsággal való felruházása mellett mekkora a valószínűsége annak, hogy a választók rá szavaznak, figyelembe véve az összes többi attribútum átlagos eloszlását. Elemzésünkben a könnyebb értelmezhetőség miatt a marginális átlagokat mutatjuk be.

Ezt követően mindkét kísérlet kapcsán vizsgáljuk az egyéni, válaszadói tulajdonságok szerepét. Egyrészt bemutatjuk ugyanezeket a marginális átlagokat a válaszadók pártpreferenciája szerinti bontásban. A kérdőívben feltett „*Ha most vasárnap lennének a parlamenti választások, az alábbi pártok közül Ön kire szavazna?*” kérdés alapján létrehoztunk egy bináris, kormánypárti vs. ellenzéki szavazó változót. Azokat az egyéneket, akiknek nincs pártpreferenciája, kizártuk ebből az elemzésből. Másrészt bemutatjuk azt is, hogy hogyan különböznek az átlagok az eltérő nemű és életkorú egyének között. Több kutatás is azt mutatja, hogy az attitűdjükben hasonlóbb jelöltek szignifikánsan több szavazatot szereznek, sőt, egyes esetekben ennek van a legnagyobb jelentősége.¹⁰³ A szakirodalom részletesen foglalkozik a politikai homofília különböző megnyilvánulásaival, tehát az azonos politikai táborhoz tartozók vagy azonos politikai nézeteket, azonos politikai részvételi magatartást tanúsítók közötti szimpátiával.¹⁰⁴ Ahogyan korábban már utaltunk rá, a közös azonosulás nagy jelentőséggel bír: például amikor a szavazók ugyanazt a faji/etnikai hovatartozást vallják, mint egy jelölt, akkor 7,9 százalékponttal magasabbra értékelik, mint amennyire a többségi jelölteket.¹⁰⁵ Az egyéni jellemzők abban is szerepet játszhatnak, hogy ki milyen tulajdonságot tart fontosnak egy jelölt esetében. Coffé és munkatársai a jelöltek különböző jellemzőinek (szociodemográfiai profil, kompetencia és tapasztalat, politikai álláspontok és párthovatartozás) hatását vizsgálta a választók jelölt iránti preferenciájára, és azt, hogy a választók politikai kifinomultsága milyen mértékben befolyásolja azt a valószínűséget, hogy a szavazók különböző jelölti jellemzőket vesznek figyelembe, amikor eldöntik, kit támogatnak.¹⁰⁶

¹⁰³ Patton–Kaericher 1980.

¹⁰⁴ Stefkovics–Sik 2023.

¹⁰⁵ Van Oosten–Mügge–van der Pas 2024.

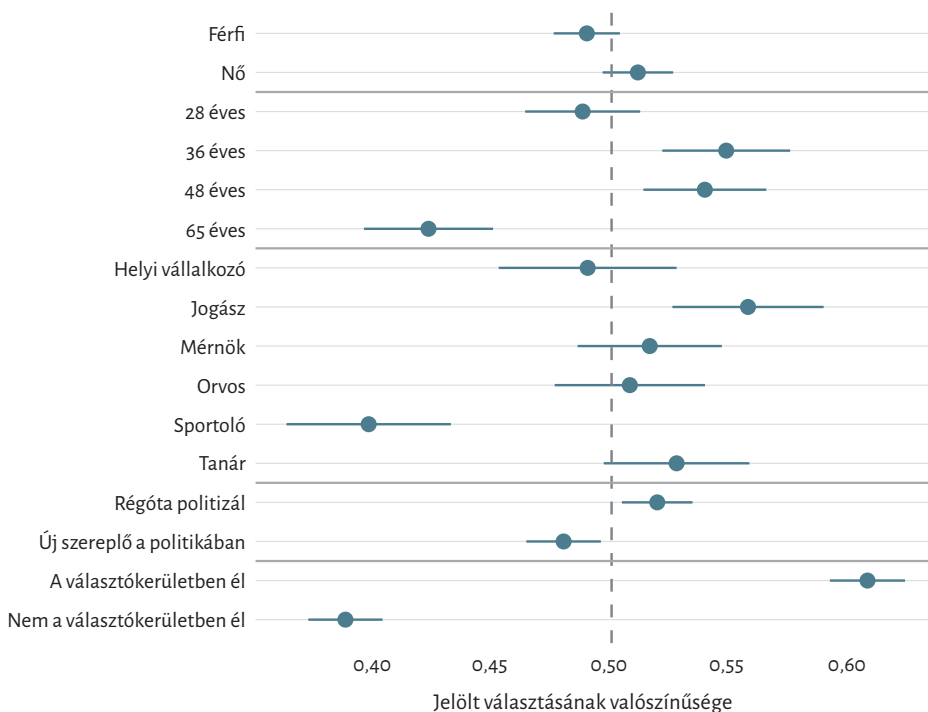
¹⁰⁶ Coffé–von Schoultz 2021.

Eredmények

Első kísérlet

A hagyományos conjoint-modell eredményeit az 1. ábrán vizualizáltuk. Ezek alapján az attribútumok közül az volt a legmeghatározóbb, hogy a jelölt a választókerületben élt-e. A választókerületben élő jelöltek szignifikánsan nagyobb valószínűséggel kaptak támogatást (61 százalék), mint azok, akik nem ott éltek (39 százalék). Az életkor tekintetében a középkorú jelöltek (36 és 48 évesek) élveztek előnyt, míg a 65 évesek szignifikánsan hátrányban voltak. A foglalkozások közül a magasabb presztízsű hivatások – különösen a jogászok, tanárok, mérnökök és orvosok – növelték a választási esélyeket, míg ha a jelölt sportoló volt, az számottevően csökkentette esélyeit. A politikai tapasztalat szintén számított: a régóta politikáló jelöltek előnyt élveztek az új szereplőkkel szemben. A jelölt neme ugyan statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott a nők javára, de ennek mértéke minimális volt.

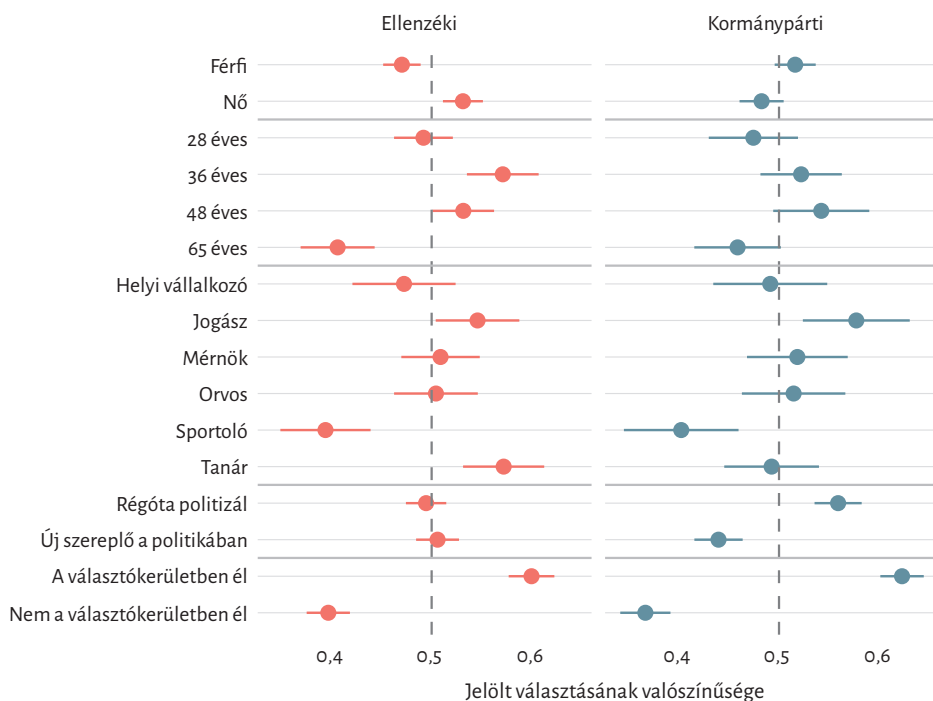
1. ábra: A jelölt választásának valószínűsége a különböző tulajdonságok mentén

Forrás: Századvég-szerkesztés

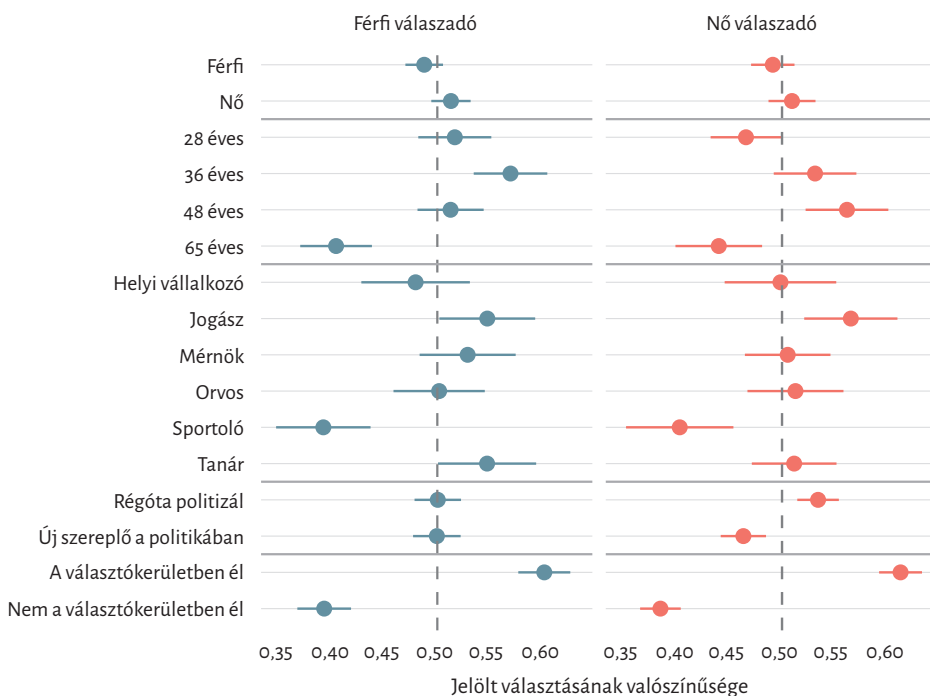
Ezek a hatások ugyanakkor nem mutatkoztak azonosnak a kormánypárti és az ellenzéki szimpatizánsok körében (lásd: 2. ábra). A nem esetében például ellentétes mintázat jelent meg: a kormánypártiak körében a férfi jelöltek előnyt élveztek, míg az ellenzéki válaszadóknál a női jelöltek bizonyultak népszerűbbnek. Hasonlóképpen a politikai tapasztalat eltérő súllyal bírt: a kormánypártiak számára számottevő előnyt jelentett, ha a jelölt régóta politizált, míg az ellenzékiek körében ez a tényező kevésbé volt releváns. A foglalkozás tekintetében az egyetlen markáns különbség, hogy a tanárként bemutatott jelöltek kifejezetten népszerűbbek voltak az ellenzéki szavazók körében. Ugyanakkor több hatás konzisztensnek bizonyult politikai orientációtól függetlenül: mind a kormánypárti, mind az ellenzéki válaszadók a középkorú jelöltek, valamint a választókerületben élő indulókat részesítették előnyben.

2. ábra: A jelölt választásának valószínűsége a különböző tulajdonságok mentén kormánypárti és ellenzéki válaszadók között

Forrás: Századvég-szerkesztés

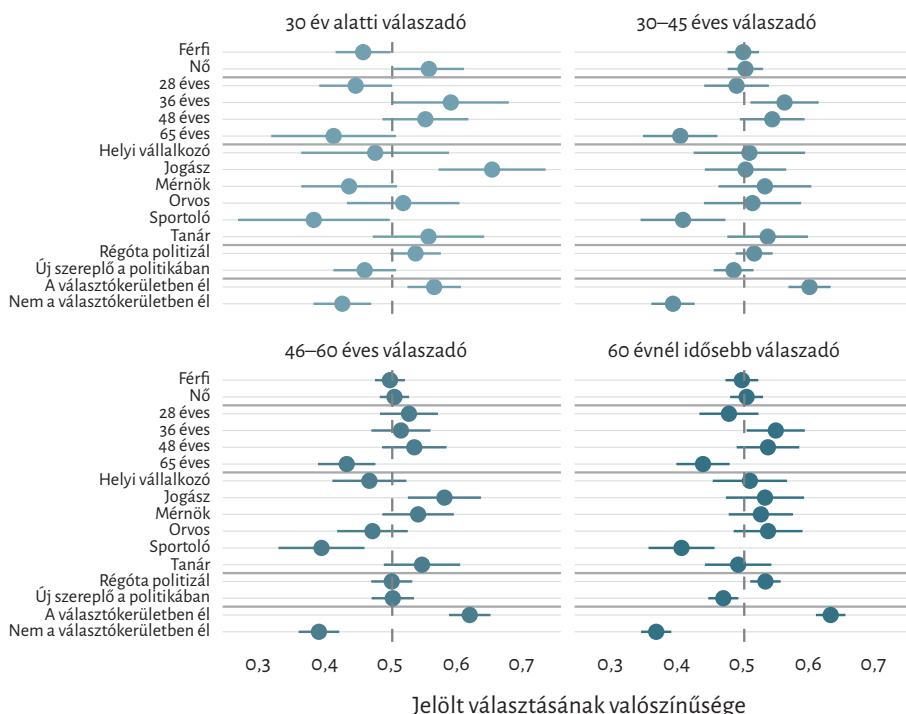
3. ábra: A jelölt választásának valószínűsége a különböző tulajdonságok mentén férfi és női válaszadók között

Forrás: Századvég-szerkesztés

Megvizsgáltuk azt is, hogy a válaszadók saját nemük vagy életkoruk alapján hajlamosak-e a politikai homofiliára, azaz a hozzájuk hasonló jelöltek támogatására. A 3. ábrán a nemek közötti különbségeket ábrázoltuk. Nem látható ilyen homofil tendencia: sem a férfiaknak, sem a nőknek nem számított érdemben a jelölt neme. Az egyetlen számottevő különbség férfi és női válaszadók között az volt, hogy a nők szívesebben választották azokat a jelölteket, akik régóta politizáltak, míg a férfiaknak ez a szempont nem számított. A 4. ábrán az látható, hogy az életkorcsoportokra sem volt jellemző a politikai homofília. A válaszadók életkortól függetlenül, egységesen, a 65 éves jelöltet választották a legkisebb valószínűséggel (beleértve a legidősebb korosztályt is).

4. ábra: A jelölt választásának valószínűsége a különböző tulajdonságok mentén különböző életkorú válaszadók között

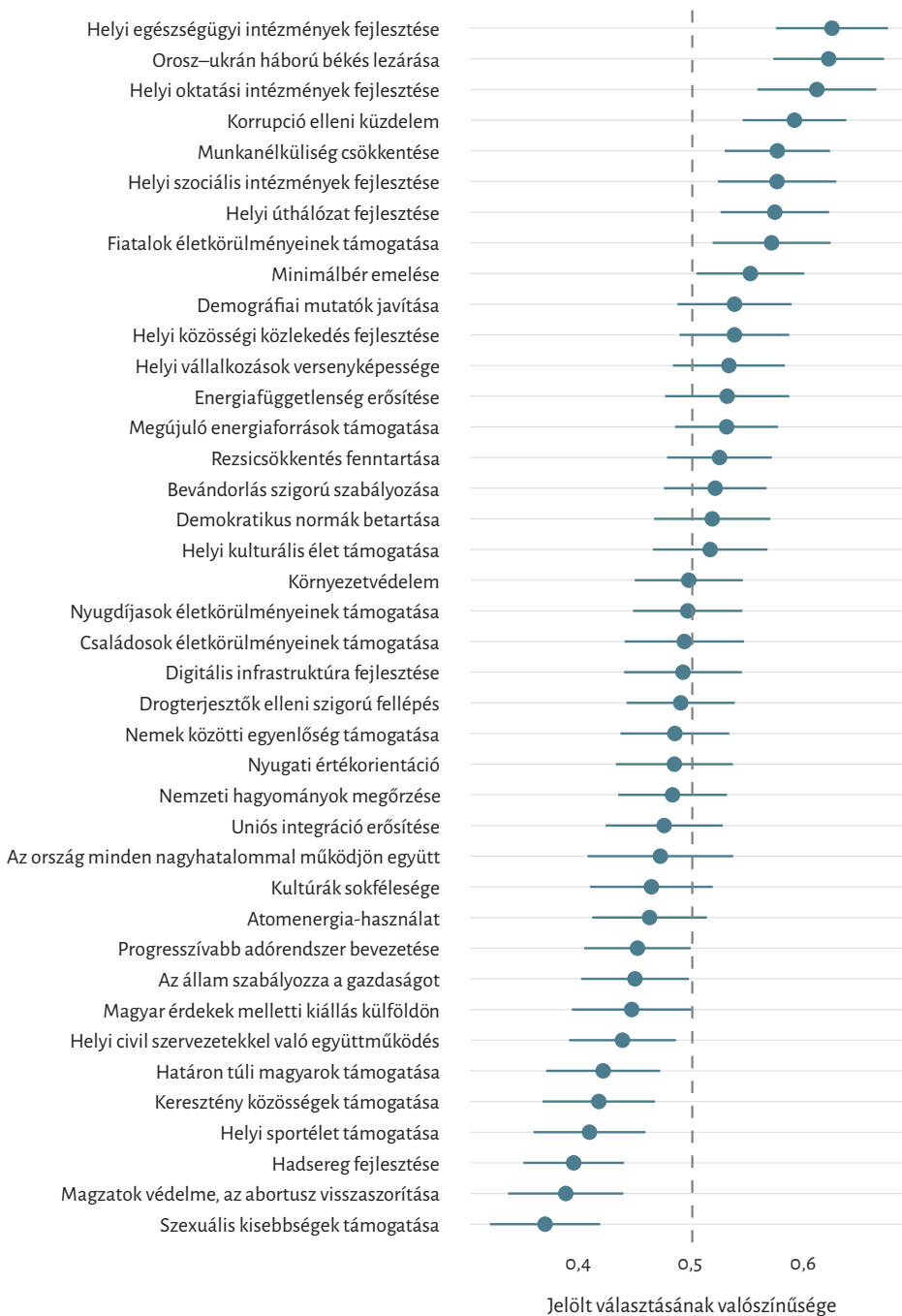

Forrás: Századvég-szerkesztés

Második kísérlet

Az értékalapú választási mechanizmusokat vizsgáló kísérletünk eredményei az 5. ábrán láthatók. A legnagyobb támogatottságot azok a jelöltek kapták, akiknek a helyi egészségügyi intézmények fejlesztése (62 százalék), az orosz–ukrán háború békés lezárása (62 százalék), a helyi oktatási intézmények fejlesztése (61 százalék), a korrupció elleni küzdelem (59 százalék), valamint a munkanélküliség csökkentése (58 százalék) a prioritásaik között szerepelt. A legalacsonyabb értékeket (tehát inkább negatív hatást) a magzatok védelme, az abortusz visszaszorítása (39 százalék), a hadsereg fejlesztése (39 százalék), a helyi sportélet támogatása (41 százalék), a határon túli magyarok támogatása (42 százalék), illetve az uniós integráció erősítése (47 százalék) kapta. Összességében a válaszadók elsősorban a mindennapi életminőséget közvetlenül érintő, pragmatikus ügyeket preferálták, míg a szimbolikus vagy erősen ideologikus témák (például abortusz, hadseregfejlesztés, határon túli magyarok) lényegesen kisebb támogatottságot kaptak.

5. ábra: A jelölt választásának valószínűsége a különböző értékprioritások mentén

Forrás: Századvég-szerkesztés

Ezek a döntési mechanizmusok sem voltak egységesek kormánypárti és ellenzéki válaszadók között. A kormánypárti válaszadók körében azok a jelöltek kapták a legnagyobb támogatottságot, akik prioritásként kezelték az orosz–ukrán háború békés lezárását (73 százalék), a rezsicsökkentés fenntartását (67 százalék), a munkanélküliség csökkentését (60 százalék), a határon túli magyarok támogatását (60 százalék) és az atomenergia használatát (59 százalék). Ezzel szemben a legkevesebb esélyük azoknak a jelölteknek volt, akik a szexuális kisebbségek támogatását (19 százalék), az uniós integráció erősítését (23 százalék), a progresszívabb adórendszer bevezetését (36 százalék), a nemek közötti egyenlőség támogatását (39 százalék) vagy a nyugati értékorientációt (41 százalék) hangsúlyozták. Az ellenzéki szavazók körében a legnagyobb előnyt azok a jelöltek élvezték, akik a helyi oktatási intézmények fejlesztését (67 százalék), a helyi egészségügyi intézmények fejlesztését (66 százalék), a korrupció elleni küzdelmet (65 százalék), az uniós integráció erősítését (63 százalék) és a helyi úthálózat fejlesztését (63 százalék) tették prioritássá. A legkisebb támogatottság viszont azokat a jelölteket érte, akik a határon túli magyarok támogatását (32 százalék), a hadsereg fejlesztését (35 százalék), a keresztény közösségek támogatását (36 százalék), a magzatok védelmét és az abortusz visszaszorítását (37 százalék), valamint az állam gazdasági szabályozó szerepének erősítését (39 százalék) helyezték előtérbe. A kormánypárti és ellenzéki válaszadók közötti polarizációt jól szemlélteti, hogy gyakran éppen azok a prioritások, amelyek a kormánypártiaknál erős pozitív hatással bírtak, az ellenzékieknél markáns negatív hatást váltottak ki – és fordítva.

2. táblázat: Az öt legfontosabb pozitív és negatív prioritás kormánypárti és ellenzéki válaszadók számára (%)

Prioritás	Átlag	Standard hiba
Kormánypártiak		
Pozitív		
Orosz–ukrán háború békés lezárása	73	4
Rezsicsökkentés fenntartása	67	4
Munkanélküliség csökkentése	60	4
Határon túli magyarok támogatása	60	4
Atomenergia-használat	59	4
Negatív		
Szexuális kisebbségek támogatása	19	4
Uniós integráció erősítése	23	4
Progresszívabb adórendszer bevezetése	36	4
Nemek közötti egyenlőség támogatása	39	4
Nyugati értékorientáció	41	4

Prioritás	Átlag	Standard hiba
	Ellenzékiek	
	Pozitív	
Helyi oktatási intézmények fejlesztése	67	3
Helyi egészségügyi intézmények fejlesztése	66	4
Korrupció elleni küzdelem	65	3
Uniós integráció erősítése	63	4
Helyi úthálózat fejlesztése	63	3
	Negatív	
Határon túli magyarok támogatása	32	3
Hadsereg fejlesztése	35	3
Keresztény közösségek támogatása	36	3
Magzatok védelme, az abortusz visszaszorítása	37	3
Az állam szabályozza a gazdaságot	39	3

Forrás: Századvég-szerkesztés

Összegzés

A demokrácia és a politikai képviselet fontos ismérve, hogy mennyire valósul meg a választópolgárok érdekképviselete. Éppen ezért izgalmas vállalkozás annak feltárása, hogy a lakosság milyen személyeken keresztül kívánja gyakorolni a közhatalmat. Az egyes pártok és jelöltek különféle ajánlatokkal kívánják megszerezni a szavazatokat, ám kérdés, hogy a beléjük vetett bizalmat a párthovatartozáson és az ideológiai pozíción vagy az egyes közéleti ügyekben képviselt álláspontokon túl milyen egyéb tényezők befolyásolják, és mekkora ezek ereje. Vizsgálatunkban arra vállalkoztunk, hogy hipotetikus jelöltek leírásával, az abban foglalt attribútumkészlet variálásával keressük az egyes jelölti jellemzők hatását, a választói preferenciák mibenlétét. A klasszikus szociodemográfiai tényezőknél (nem, életkor) vizsgáltuk a szakma, valamint a földrajzi származás hatását, illetve kiemelten a politikai tapasztalatot és értékpreferenciákat.

Eredményeink azt mutatják, hogy a lokalitás szerepe, összhangban korábbi nemzetközi megfigyelésekkel,¹⁰⁷ meghatározó a jelöltválasztási preferenciában. Az is kiderült, hogy a választópolgárok szívesebben támogatják a politikai tapasztalattal rendelkező jelölteket¹⁰⁸ az „outsiderekhez” képest – cáfolva Lust és Benstead megállapításait¹⁰⁹. A középkorú jelöltek is előnyt élveztek fiatalabb társaikhoz képest (igaz, az idősebbekkel szemben is), amely szintén alátámaszt korábbi

¹⁰⁷ Campbell–Cowley 2014; Munis 2021; Nyholt 2024.

¹⁰⁸ Trounstein 2011.

¹⁰⁹ Lust–Benstead 2024.

eredményeket.¹¹⁰ A tapasztalat és a szakértelem szerepe a szakmai attribútum esetén is megmutatkozott, a magasabb presztízsű hivatások a választási esélyekre pozitívan hatottak, amelyre Wang kutatása is rámutatott.¹¹¹ Az értékpreferenciák esetén elsősorban a lokális, mindennapi életminőséget meghatározó tényezők (helyi egészségügyi és oktatási intézmények fejlesztése, munkanélküliség csökkentése) domborodtak ki, de a korrupció elleni küzdelem fontossága mellett az aktuális ügyek szerepét hangsúlyozza, hogy a háború békés lezárása is a legjelentősebb szempontok között szerepelt. Noha a jelöltjellemezők között módszertani okból nem szerepeltettünk a pártosságra és a politikai beállítódásra vonatkozó információkat, tekintettel arra, hogy a szakirodalom alapján ezek ereje felülmúlja a többi tényező esetleges hatását, a politikai polarizációra vonatkozóan mégis bizonyítékot szolgáltat, hogy a magukat kormánypártinak, illetve ellenzékinak tartó válaszadók közötti preferenciák jelentős eltéréseket mutattak. A kormánypártiak körében például a férfi jelöltek és a régóta politizálók előnyt élveztek, míg az ellenzéki szimpatizánsok jobban támogatták a tanárként bemutatott jelölteket. Az értékpreferenciák vonatkozásában is azt tapasztaltuk, hogy a két tábor esetében gyakran éppen azok a prioritások, amelyek egyiknél erős pozitív hatással bírtak, a másiknál markáns negatív hatást váltottak ki – és fordítva, összefüggésben a hazai polarizációs szakirodalommal, amely a pártválasztás és a politikai törésvonalak erősen ideológiai jellegéről árulkodik.¹¹²

A kutatás eredményei és korlátai egyaránt előrevetítik, hogy érdemes a jövőben újabb adatfelvételekkel, esetenként eltérő fókusszal és módszerrel vizsgálni a választói preferenciákat Magyarországon. A pártosság dimenziójának kizárása lehetővé tette, hogy tisztán lássuk a különböző jelölti tulajdonságok önálló hatását anélkül, hogy a válaszadók pártpreferenciái torzították volna az eredményeket. Ugyanakkor ez egyben korlát is, hiszen a választói döntések valós kontextusában a pártpreferencia gyakran meghatározó tényező, amely sok esetben felülírja az egyéni attribútumok hatását. Egy lehetséges jövőbeli kutatási irány a pártpreferencia bevonása a conjoint-tervezésbe, amely lehetővé tenné annak vizsgálatát, hogy a jelölti tulajdonságok hatása miként változik különböző pártkötődések mellett. Érdemes megemlíteni azt a megközelítést is, amely vizuális conjoint-elemzéssel operál,¹¹³ azaz szövegek helyett képeket alkalmaz a jelöltek összehasonlításához. Célszerű lenne olyan jövőbeli kutatást is végezni, amely különböző politikai és társadalmi helyzetekben – például békeidőben és háborús időszakban – méri fel a választói preferenciák változását, és vizsgálja, hogy a rövid távú, aktuális ügyek miként írják felül a hosszabb távú prioritásokat.

¹¹⁰ Eshima–Smith 2022.

¹¹¹ Wang 2025.

¹¹² Makay–Stefkovic 2021; Kollár–Stefkovic 2021; Patkós 2019, 2017.

¹¹³ Vecchiato–Munger 2025.

Irodalom

- Akkazieva, Baktygul – Gulacsi, Laszlo – Brandtmuller, Agnes – Péntek, Márta – Bridges, John F. P. 2006: Patients' Preferences for Healthcare System Reforms in Hungary. *Applied Health Economics and Health Policy*, 5. évfolyam, 3, 189–98. <https://doi.org/10.2165/00148365-200605030-00005>.
- Anabo, Ferdinand D. 2021: What Matters Most to Student Voters?: A Conjoint Analysis of Political Candidate Attributes. *Philippine Social Science Journal*, 4. évfolyam, 2, 18–29. <https://doi.org/10.52006/main.v4i2.355>.
- Arceneaux, Kevin – Vander Wielen, Ryan J. 2023: Do Voters Prefer Educated Candidates? How Candidate Education Influences Vote Choice in Congressional Elections. *Electoral Studies*, 82. évfolyam, 102596. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102596>.
- Arnesen, Sveinung – Duell, Dominik – Johannesson, Mikael Poul 2019: Do Citizens Make Inferences from Political Candidate Characteristics When Aiming for Substantive Representation? *Electoral Studies*, 57. évfolyam, 46–60. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2018.10.005>.
- Badas, Alex – Stauffer, Katelyn E. 2019: Voting for Women in Nonpartisan and Partisan Elections. *Electoral Studies*, 57. évfolyam, február, 245–55. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2018.10.004>.
- Baget, Jesús Palomar i 2024: 2024 European Elections: Who Are Young Europeans Voting For? *The Conversation*. 2024. június 10. <http://theconversation.com/2024-european-elections-who-are-young-europeans-voting-for-232058>.
- Baldassarri, Delia – Bearman, Peter 2007: Dynamics of Political Polarization. *American Sociological Review*, 72. évfolyam, 5, 784–811.
- Bansak, Kirk – Hainmueller, Jens – Hopkins, Daniel J. – Yamamoto, Teppei 2021a: Beyond the Breaking Point? Survey Satisficing in Conjoint Experiments. *Political Science Research and Methods*, 9. évfolyam, 1, 53–71. <https://doi.org/10.1017/psrm.2019.13>.
- Bansak, Kirk – Hainmueller, Jens – Hopkins, Daniel J. – Yamamoto, Teppei 2021b: Conjoint Survey Experiments. *Advances in Experimental Political Science*. Cambridge University Press.
- Baron, Denise – Lauderdale, Benjamin – Sheehy-Skeffington, Jennifer 2023: A Leader Who Sees the World as I Do: Voters Prefer Candidates Whose Statements Reveal Matching Social-Psychological Attitudes. *Political Psychology*, 44. évfolyam, 4, 893–916. <https://doi.org/10.1111/pops.12891>.
- Bell, Melissa A. – Kaufmann, Karen M. 2015: The Electoral Consequences of Marriage and Motherhood: How Gender Traits Influence Voter Evaluations of Female Candidates. *Journal of Women, Politics & Policy*, 36. évfolyam, 1, 1–21. <https://doi.org/10.1080/1554477X.2015.985150>.
- Bergeron, Thomas – Amsalem, Eran – Sheffer, Lior – Joly, Jeroen – Loewen, Peter John 2025: What Personality Traits Do Citizens Want Politicians to Have? Observational and Experimental Evidence of Citizens' Preferences in Three Countries. *Political Psychology*, 1–18. <https://doi.org/10.1111/pops.70043>.
- Berz, Jan – Jankowski, Michael 2022: Local Preferences in Candidate Selection: Evidence from a Conjoint Experiment among Party Leaders in Germany. *Party Politics*, 28. évfolyam, 6, 1136–49. <https://doi.org/10.1177/13540688211041770>.

- Blackman, Alexandra Domike – Jackson, Marlette 2021: Gender Stereotypes, Political Leadership, and Voting Behavior in Tunisia. *Political Behavior*, 43. évfolyam, 3, 1037–66. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09582-5>.
- Bornemissza, Krisztina Antónia 2023: Fiatalok politikai részvételének vizsgálata nemzetközi összehasonlításban. *YZ – A NIT ifjúságsszakmai folyóirata*, 5–19.
- Boxell, Levi – Gentzkow, Matthew – Shapiro, Jesse 2020: *Cross-Country Trends in Affective Polarization*. Cambridge, MA, National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w26669>.
- Breitenstein, Sofia 2019: Choosing the Crook: A Conjoint Experiment on Voting for Corrupt Politicians. *Research & Politics*, 6. évfolyam, 1, 2053168019832230. <https://doi.org/10.1177/2053168019832230>.
- Brug, Wouter van der 2011: Structural and Ideological Voting in Age Cohorts. *The Structure of Political Competition in Western Europe*. Routledge.
- Bühlmann, Marc – Widmer, Antoinette Feh – Schädel, Lisa 2010: Substantive and Descriptive Representation in Swiss Cantons. *Swiss Political Science Review*, 16. évfolyam, 3, 565–95. <https://doi.org/10.1002/j.1662-6370.2010.tb00441.x>.
- Callander, Steven – Carbajal, Juan Carlos 2022: Cause and Effect in Political Polarization: A Dynamic Analysis. *Journal of Political Economy*, 130. évfolyam, 4, 825–80. <https://doi.org/10.1086/718200>.
- Campbell, Rosie – Cowley, Philip 2014: What Voters Want: Reactions to Candidate Characteristics in a Survey Experiment. *Political Studies*, 62. évfolyam, 4, 745–65. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12048>.
- Çarkoglu, Ali 2012: Voting Behavior. *The Routledge Handbook of Modern Turkey*. Routledge.
- Castle, Jeremiah J. – Layman, Geoffrey C. – Campbell, David E. – Green, John C. 2017: Survey Experiments on Candidate Religiosity, Political Attitudes, and Vote Choice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 56. évfolyam, 1, 143–61. <https://doi.org/10.1111/jssr.12311>.
- Coffé, Hilde – Schoultz, Åsa von 2021: How Candidate Characteristics Matter: Candidate Profiles, Political Sophistication, and Vote Choice. *Politics*, 41. évfolyam, 2, 137–55. <https://doi.org/10.1177/0263395720922077>.
- Coffé, Hilde – Theiss-Morse, Elizabeth 2016: The Effect of Political Candidates' Occupational Background on Voters' Perceptions of and Support for Candidates. *Political Science*, 68. évfolyam, 1, 55–77. <https://doi.org/10.1177/0032318716640611>.
- Costa, Mia 2021: Ideology, Not Affect: What Americans Want from Political Representation. *American Journal of Political Science*, 65. évfolyam, 2, 342–58. <https://doi.org/10.1111/ajps.12571>.
- Crowder-Meyer, Melody – Gadarian, Shana Kushner – Trounstein, Jessica 2020: Voting Can Be Hard, Information Helps. *Urban Affairs Review*, 56. évfolyam, 1, 124–53. <https://doi.org/10.1177/1078087419831074>.
- Cwalina, Wojciech – Drzewiecka, Milena – Newman, Todd P. 2025: Who vs. What? Consistency of a Politician's Brand in Shaping Voters' Preferences. *International Journal of Market Research*, 67. évfolyam, 2–3, 261–81. <https://doi.org/10.1177/14707853241304341>.
- Dagnes, Alison 2019: Us vs. Them: Political Polarization and the Politicization of Everything. *Super Mad at Everything All the Time*, 119–65. Cham, Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-06131-9_4.

- Déri, András – Szabó, Andrea 2024: A politikai részvétel diskurzusai a magyar fiatalok körében. *POLARITIES*, 5. évfolyam, 1, 95–118. <https://doi.org/10.15170/PSK.2024.05.01.07>.
- Deth, Jan W van 2014: A Conceptual Map of Political Participation. *Acta Politica*, 49. évfolyam, 3, 349–67. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.6>.
- Doherty, David – Dowling, Conor M. – Miller, Michael G. 2019: Do Local Party Chairs Think Women and Minority Candidates Can Win? Evidence from a Conjoint Experiment. *The Journal of Politics*, 81. évfolyam, 4, 1282–97. <https://doi.org/10.1086/704698>.
- Ekman, Joakim – Amnå, Erik 2012: Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology. *Human Affairs*, 22. évfolyam, 3, 283–300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>.
- Erllich, Aaron – Beauvais, Edana 2023: Explaining Women’s Political Underrepresentation in Democracies with High Levels of Corruption. *Political Science Research and Methods*, 11. évfolyam, 4, 804–22. <https://doi.org/10.1017/psrm.2022.46>.
- Eshima, Shusei – Smith, Daniel M. 2022: Just a Number? Voter Evaluations of Age in Candidate-Choice Experiments. *The Journal of Politics*, 84. évfolyam, 3, 1856–61. <https://doi.org/10.1086/719005>.
- Farkas, Attila – Kovarek, Daniel – Farkas, Eszter 2024: Last Place Aversion, Labour Market Competition or Welfare State Model? Explaining Anti-Immigrant Sentiment in Hungary with a Conjoint Experiment. *Political Research Exchange*, 6. évfolyam, 1, 2367996. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2024.2367996>.
- Ferreira, Fernando – Gyourko, Joseph 2014: Does Gender Matter for Political Leadership? The Case of U.S. Mayors. *Journal of Public Economics*, 112. évfolyam, 24–39. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.01.006>.
- Franchino, Fabio – Zucchini, Francesco 2015: Voting in a Multi-Dimensional Space: A Conjoint Analysis Employing Valence and Ideology Attributes of Candidates. *Political Science Research and Methods*, 3. évfolyam, 2, 221–41. <https://doi.org/10.1017/psrm.2014.24>.
- Fridkin, Kim L. – Kenney, Patrick J. 2011: The Role of Candidate Traits in Campaigns. *The Journal of Politics*, 73. évfolyam, 1, 61–73. <https://doi.org/10.1017/S0022381610000861>.
- Gaziano, Cecilie 2014: Components of the Belief Gap: Ideology and Education. *SAGE Open*, 4. évfolyam, 1, 2158244013518052. <https://doi.org/10.1177/2158244013518052>.
- Gere, Dömötör – Kollár, Dávid – Stefkovics, Ádám 2025: Who’s Left, Who’s Right? Examining Cross-National Variations in the Use of the Left–Right Scale with Anchoring Vignettes. *Comparative European Politics*, April. <https://doi.org/10.1057/s41295-025-00414-x>.
- Gimpel, James G. – Lovin, Nathan – Moy, Bryant – Reeves, Andrew 2020: The Urban–Rural Gulf in American Political Behavior. *Political Behavior*, 42. évfolyam, 4, 1343–68. <https://doi.org/10.1007/s11109-020-09601-w>.
- Goodman, Sara Wallace 2025: Who Is a Good Citizen? Evidence From a Conjoint Experiment in Three Democracies. *Political Research Quarterly*, 78. évfolyam, 2, 585–600. <https://doi.org/10.1177/10659129251315456>.
- Greenlee, Jill S. – Nteta, Tatishe M. – Rhodes, Jesse H. – Sharrow, Elizabeth A. 2020: Helping to Break the Glass Ceiling? Fathers, First Daughters, and Presidential Vote Choice in 2016. *Political Behavior*, 42. évfolyam, 3, 655–95. <https://doi.org/10.1007/s11109-018-9514-0>.

- Green, Paul E. – Krieger, Abba M. – Wind, Yoram 2001: Thirty Years of Conjoint Analysis: Reflections and Prospects. *Interfaces*, 31. évfolyam, 3_supplement, S56–73. <https://doi.org/10.1287/inte.31.3s.56.9676>.
- Hanretty, Chris – Lauderdale, Benjamin E. – Vivyan, Nick 2020: A Choice-Based Measure of Issue Importance in the Electorate. *American Journal of Political Science*, 64. évfolyam, 3, 519–35. <https://doi.org/10.1111/ajps.12470>.
- Hayes, Matthew – Hibbing, Matthew V. 2017: The Symbolic Benefits of Descriptive and Substantive Representation. *Political Behavior*, 39. évfolyam, 1, 31–50. <https://doi.org/10.1007/s11109-016-9345-9>.
- Horiuchi, Yusaku – Smith, Daniel M. – Yamamoto, Teppei 2020: Identifying Voter Preferences for Politicians' Personal Attributes: A Conjoint Experiment in Japan. *Political Science Research and Methods*, 8. évfolyam, 1, 75–91. <https://doi.org/10.1017/psrm.2018.26>.
- Huddy, Leonie – Terkildsen, Nayda 1993: Gender Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates. *American Journal of Political Science*, 37. évfolyam, 1, 119–47. <https://doi.org/10.2307/2111526>.
- Jannet, Anne-Marie – Heidland, Tobias – Ruhs, Martin 2021: What Asylum and Refugee Policies Do Europeans Want? Evidence from a Cross-National Conjoint Experiment. *European Union Politics*, 22. évfolyam, 3, 353–76. <https://doi.org/10.1177/14651165211006838>.
- Johns, Robert – Shephard, Mark 2007: Gender, Candidate Image and Electoral Preference. *The British Journal of Politics and International Relations*, 9. évfolyam, 3, 434–60. <https://doi.org/10.1111/j.1467-856x.2006.00263.x>.
- Jungherr, Andreas – Schroeder, Ralph – Stier, Sebastian 2019: Digital Media and the Surge of Political Outsiders: Explaining the Success of Political Challengers in the United States, Germany, and China. *Social Media + Society*, 5. évfolyam, 3, 2056305119875439. <https://doi.org/10.1177/2056305119875439>.
- Kann, Claudia – Ebanks, Daniel – Morrier, Jacob – Alvarez, R. Michael 2024: Persuadable Voters Decided the 2022 Midterm: Abortion Rights and Issues-Based Frameworks for Studying Election Outcomes. *PLOS ONE*, 19. évfolyam, 1, e0294047. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0294047>.
- Kirkizh, Nora – Froio, Caterina – Stier, Sebastian 2023: Issue Trade-Offs and the Politics of Representation: Experimental Evidence from Four European Democracies. *European Journal of Political Research*, 62. évfolyam, 4, 1009–30. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12558>.
- Kirkland, Patricia A. – Coppock, Alexander 2018: Candidate Choice Without Party Labels. *Political Behavior*, 40. évfolyam, 3, 571–91. <https://doi.org/10.1007/s11109-017-9414-8>.
- Klašnja, Marko – Lupu, Noam – Tucker, Joshua A. 2021: When Do Voters Sanction Corrupt Politicians?. *Journal of Experimental Political Science*, 8. évfolyam, 2, 161–71. <https://doi.org/10.1017/XPS.2020.13>.
- Kollár, Dávid – Stefkovics, Ádám 2021: A pártválasztás háttérének érték- és ideológiai szerkezete Magyarországon. In Barthel-Rúzsza, Zsolt – Fűrész, Gábor – Pillók, Péter – Stefkovics, Ádám (szerk.) *Századvég Riport 2021 – Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Századvég, 59–89.
- Koppány, Krisztián 2016: Betegek terápiás preferenciáinak feltárása és ellátásának javítása conjoint analízissel és költség-haszon elemzéssel. *Prosperitas*, 3. évfolyam, 1, 33–56.

- Lemi, Danielle Casarez 2021: Do Voters Prefer Just Any Descriptive Representative? The Case of Multiracial Candidates. *Perspectives on Politics*, 19. évfolyam, 4, 1061–81. <https://doi.org/10.1017/S1537592720001280>.
- Lowande, Kenneth – Ritchie, Melinda – Lauterbach, Erinn 2019: Descriptive and Substantive Representation in Congress: Evidence from 80,000 Congressional Inquiries. *American Journal of Political Science*, 63. évfolyam, 3, 644–59. <https://doi.org/10.1111/ajps.12443>.
- Lust, Ellen – Benstead, Lindsay J. 2024: Is the Future Female? Lessons from a Conjoint Experiment on Voter Preferences in Six Arab Countries. *Comparative Political Studies*, 57. évfolyam, 14, 2376–413. <https://doi.org/10.1177/00104140241237462>.
- Magni-Berton, Raul – Panel, Sophie 2021: Gerontocracy in a Comparative Perspective: Explaining Why Political Leaders Are (Almost Always) Older than Their Constituents. *Sociology Compass*, 15. évfolyam, 1, e12841. <https://doi.org/10.1111/soc4.12841>.
- Magni, Gabriele – Reynolds, Andrew 2021: Voter Preferences and the Political Underrepresentation of Minority Groups: Lesbian, Gay, and Transgender Candidates in Advanced Democracies. *The Journal of Politics*, 83. évfolyam, 4, 1199–215. <https://doi.org/10.1086/712142>.
- Makay, Mónika – Stefkovics, Ádám 2021: Mi Oszt Meg Minket? Politikai Törésvonalak Vizsgálata Magyarországon. *Magyarország 2021: Társadalom, Gazdaság És Politika Napjainkban*, 241–77. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/31881317>.
- Mares, Isabela – Visconti, Giancarlo 2020: Voting for the Lesser Evil: Evidence from a Conjoint Experiment in Romania. *Political Science Research and Methods*, 8. évfolyam, 2, 315–28. <https://doi.org/10.1017/psrm.2019.12>.
- McDermott, Monika L. 2005: Candidate Occupations and Voter Information Shortcuts. *The Journal of Politics*, 67. évfolyam, 1, 201–19. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2005.00314.x>.
- McDermott, Monika L. 2007: Voting for Catholic Candidates: The Evolution of a Stereotype. *Social Science Quarterly*, 88. évfolyam, 4, 953–69. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2007.00512.x>.
- McElroy, Gail – Marsh, Michael 2010: Candidate Gender and Voter Choice: Analysis from a Multimember Preferential Voting System. *Political Research Quarterly*, 63. évfolyam, 4, 822–33. <https://doi.org/10.1177/1065912909336270>.
- Milbrath, Lester W. 1981: Political Participation. In Long, Samuel L. (szerk.) *The Handbook of Political Behavior*, 4. évfolyam, 197–240. Boston, MA, Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-3878-9_4.
- Miwa, Hirofumi 2025: Why Voters Prefer Politicians With Particular Personal Attributes: The Role of Voter Demand for Populists. *Political Studies*, 73. évfolyam, 2, 725–52. <https://doi.org/10.1177/00323217241263295>.
- Mondak, Jeffery J. – Huckfeldt, Robert 2006: The Accessibility and Utility of Candidate Character in Electoral Decision Making. *Electoral Studies*, 25. évfolyam, 1, 20–34. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2005.02.006>.
- Mummolo, Jonathan – Peterson, Erik – Westwood, Sean 2021: The Limits of Partisan Loyalty. *Political Behavior*, 43. évfolyam, 3, 949–72. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09576-3>.

- Munis, Kal B. 2021: Place, Candidate Roots, and Voter Preferences in an Age of Partisan Polarization: Observational and Experimental Evidence. *Political Geography*, 85. évfolyam, 102345. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102345>.
- Nai, Alessandro – Maier, Jürgen – Vranić, Jug 2021: Personality Goes a Long Way (for Some). An Experimental Investigation Into Candidate Personality Traits, Voters' Profile, and Perceived Likeability. *Frontiers in Political Science*, 3. évfolyam,. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.636745>.
- Nyholt, Niels 2024: Why Do Voters Prefer Local Candidates? Evidence from a Danish Conjoint Survey Experiment. *Political Behavior*, 46. évfolyam, 4, 2313–32. <https://doi.org/10.1007/s11109-024-09919-9>.
- Ono, Yoshikuni – Burden, Barry C. 2019: The Contingent Effects of Candidate Sex on Voter Choice. *Political Behavior*, 41. évfolyam, 3, 583–607. <https://doi.org/10.1007/s11109-018-9464-6>.
- Ono, Yoshikuni – Yamada, Masahiro 2020: Do Voters Prefer Gender Stereotypic Candidates? Evidence from a Conjoint Survey Experiment in Japan. *Political Science Research and Methods*, 8. évfolyam, 3, 477–92. <https://doi.org/10.1017/psrm.2018.41>.
- Oosten, Sanne van – Mügge, Liza – Pas, Daphne van der 2024: Race/Ethnicity in Candidate Experiments: A Meta-Analysis and the Case for Shared Identification. *Acta Politica*, 59. évfolyam, 1, 19–41. <https://doi.org/10.1057/s41269-022-00279-y>.
- Oppenhuis, Erik 1995: *Voting Behavior in Europe: A Comparative Analysis of Electoral Participation and Party Choice*. Het Spinhuis.
- Oross, Dániel – Szabó, Andrea – Papházi, Viktor 2024: A magyar fiatalok részvételi mintázatai a 21. század új kihívásainak tükrében. *Magyar Tudomány*, 185. évfolyam, 885–97. <https://doi.org/10.1556/2065.185.2024.7.6>.
- Papp, Zsófia – Navarro, Julien – Russo, Federico – Nagy, Laura Emőke 2024: Patterns of Democracy and Democratic Satisfaction: Results from a Comparative Conjoint Experiment. *European Journal of Political Research*, 63. évfolyam, 4, 1445–70. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12674>.
- Papp, Zsófia – Nkansah, Godfred Bonnah 2023: The Political Component of COVID-19 Vaccine Choice: Results from a Conjoint Experiment. *Public Health*, 217. évfolyam, április, 33–40. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2023.01.014>.
- Patkós, Veronika 2017: Politikai polarizáció és gazdasági sikertelenség az európai demokráciákban. *Politikatudományi Szemle*, XXVI. évfolyam, 4, 29–52.
- Patkós, Veronika 2019: *Szekértáborharc: eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről*. Budapest, TK Politikatudományi Intézet – Napvilág Kiadó.
- Patton, Gary W. R. – Kaericher, Cathleen E. 1980: Effect of Characteristics of the Candidate on Voter's Preference. *Psychological Reports*, 47. évfolyam, 1, 171–80. <https://doi.org/10.2466/pr0.1980.47.1.171>.
- Rahn, Wendy M. 1993: The Role of Partisan Stereotypes in Information Processing about Political Candidates. *American Journal of Political Science*, 37. évfolyam, 2, 472–96. <https://doi.org/10.2307/2111381>.
- Rindermann, Heiner – Flores-Mendoza, Carmen – Woodley, Michael A. 2012: Political Orientations, Intelligence and Education. *Intelligence*, 40. évfolyam, 2, 217–25. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2011.11.005>.

- Roberts, Damon C. – Wolak, Jennifer 2023: Do Voters Care about the Age of Their Elected Representatives? *Political Behavior*, 45. évfolyam, 4, 1959–78. <https://doi.org/10.1007/s11109-022-09802-5>.
- Saito, Hiroharu 2025: Voter Evaluations of Youth Politicians: A Conjoint Experiment of Candidates' Young Age in Japan. *Journal of Applied Youth Studies*. <https://doi.org/10.1007/s43151-025-00177-y>.
- Sanbonmatsu, Kira 2002: Gender Stereotypes and Vote Choice. *American Journal of Political Science*, 46. évfolyam, 1, 20–34. <https://doi.org/10.2307/3088412>.
- Scala, Dante J. – Johnson, Kenneth M. 2017: Political Polarization along the Rural-Urban Continuum? The Geography of the Presidential Vote, 2000–2016. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 672. évfolyam, 1, 162–84. <https://doi.org/10.1177/0002716217712696>.
- Schwarz, Susanne – Coppock, Alexander 2022: What Have We Learned about Gender from Candidate Choice Experiments? A Meta-Analysis of Sixty-Seven Factorial Survey Experiments. *The Journal of Politics*, 84. évfolyam, 2, 655–68. <https://doi.org/10.1086/716290>.
- Shamir, Michal – Shamir, Jacob 1995: Competing Values in Public Opinion: A Conjoint Analysis. *Political Behavior*, 17. évfolyam, 1, 107–33. <https://doi.org/10.1007/BF01498786>.
- Shen, Yiqin Alicia – Shoda, Yuichi 2021: How Candidates' Age and Gender Predict Voter Preference in a Hypothetical Election. *Psychological Science*, 32. évfolyam, 6, 934–43. <https://doi.org/10.1177/0956797620977518>.
- Singh, Shane P. 2022: Does Compulsory Voting Affect How Voters Choose? A Test Using a Combined Conjoint and Regression Discontinuity Analysis. *Comparative Political Studies*, 55. évfolyam, 12, 2119–43. <https://doi.org/10.1177/00104140211066219>.
- Sobolewska, Maria – McKee, Rebecca – Campbell, Rosie 2018: Explaining Motivation to Represent: How Does Descriptive Representation Lead to Substantive Representation of Racial and Ethnic Minorities? *West European Politics*, 41. évfolyam, 6, 1237–61. <https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1455408>.
- Stefkovich, Ádám – Kollár, Dávid – Pavalacs, András 2023: Horgonyt le! A bal-jobboldali skála érvényessége Magyarországon és egy korrekciós javaslat lehorgonyzó vinyetta-módszerrel. *Politikatudományi Szemle*, 32. évfolyam, 3, 107–36.
- Stefkovich, Ádám – Sik, Endre 2023: Párok politikai homofiliája és ennek hatása a pár jóllétére Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 33. évfolyam, 1, 6–29. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2023.1.2>.
- Székely, Levente 2024: Hagyja a politikát másra. *Új Médiakultúra Magazin*, 3. évfolyam, 3, 50–5.
- Teele, Dawn Langan – Kalla, Joshua – Rosenbluth, Frances 2018: The Ties That Double Bind: Social Roles and Women's Underrepresentation in Politics. *American Political Science Review*, 112. évfolyam, 3, 525–41. <https://doi.org/10.1017/S0003055418000217>.
- Teorell, Jan – Torcal, Mariano 2007: Political Participation: Mapping the Terrain. *Citizenship and Involvement in European Democracies*. Routledge.
- Thompson, Jack – Stöckli, Sabrina – Spälti, Anna Katharina – Phillips, Joseph – Stoeckel, Florian – Barnfield, Matthew – Lyons, Benjamin – Mérola, Vittorio – Szewach, Paula – Reifler, Jason 2023: Vaccine Attributes and Vaccine Uptake in Hungary: Evidence from a Conjoint Experiment. *European Journal of Public Health*, 33. évfolyam, 3, 476–81. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckad043>.

- Trounstine, Jessica 2011: Evidence of a Local Incumbency Advantage. *Legislative Studies Quarterly*, 36. évfolyam, 2, 255–80. <https://doi.org/10.1111/j.1939-9162.2011.00013.x>.
- Vecchiato, Alessandro – Munger, Kevin 2025: Introducing the Visual Conjoint, with an Application to Candidate Evaluation on Social Media. *Journal of Experimental Political Science*, 12. évfolyam, 1, 57–71. <https://doi.org/10.1017/XPS.2024.15>.
- Wang, Ching-Hsing 2025: Understanding Individual Preferences over Political Appointees: Evidence from a Conjoint Experiment. *International Political Science Review*, 01925121241304390. <https://doi.org/10.1177/01925121241304390>.
- Wängnerud, Lena 2009: Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation. *Annual Review of Political Science*, 12. évfolyam, 51–69. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.053106.123839>.
- Wattenberg, Martin P. 2016: The Declining Relevance of Candidate Personal Attributes in Presidential Elections. *Presidential Studies Quarterly*, 46. évfolyam, 1, 125–39. <https://doi.org/10.1111/psq.12254>.
- Webster, Steven W. – Pierce, Andrew W. 2019: Older, Younger, or More Similar? The Use of Age as a Voting Heuristic. *Social Science Quarterly*, 100. évfolyam, 3, 635–52. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12604>.
- Zagórski, Piotr – Roch, Juan – Tudó-Cisquella, Julià – López-Yagüe, Alberto – Cordero, Guillermo 2025: Generation Z: Pessimistic and Populist? A Conjoint Experiment on the Determinants of Populist Voting in Spain. *European Political Science Review*, 17. évfolyam, 2, 202–20. <https://doi.org/10.1017/S1755773924000237>.

Melléklet

M1. táblázat: A második kísérletben szereplő jelöltek egyes értékpreferenciáinak listája

A jelölt számára fontos...
hogyan megőrizzük a nemzeti hagyományokat.
a szexuális kisebbségek támogatása.
a nemek közötti egyenlőség támogatása.
a határon túli magyarok támogatása.
a kultúrák sokfélesége.
a bevándorlás szigorú szabályozása.
a helyi kulturális élet támogatása.
a helyi sportélet támogatása.
a hadsereg fejlesztése.
hogyan a helyi vállalkozások minél versenyképesebbek legyenek.
a helyi úthálózat fejlesztése.
a helyi közösségi közlekedés fejlesztése.
a környezetvédelem.
a keresztény közösségek támogatása.
a fiatalok életkörülményeinek támogatása.
a családok életkörülményeinek támogatása.
a nyugdíjasok életkörülményeinek támogatása.
a helyi szociális intézmények fejlesztése, támogatása.
a helyi oktatási intézmények fejlesztése, támogatása.
a helyi egészségügyi intézmények fejlesztése, támogatása.
a helyi civil szervezetekkel való együttműködés.
az orosz–ukrán háború békés lezárása.
hogyan az ország minden nagyhatalommal működjön együtt.
a nyugati értékorientáció.
a magyar érdekek melletti kiállás külföldön.
a demokratikus normák betartása.
hogyan az állam szabályozza a gazdaságot.
a rezsicsökkentés fenntartása.
egy progresszívabb adórendszer bevezetése.
hogyan az ország erősebben együttműködjön az EU-val, még ha ez kevesebb önállóságot jelent is.
a magzatok védelme, az abortusz visszaszorítása.

A jelölt számára fontos...

a demográfiai mutatók javítása.

a drogterjesztők elleni szigorú fellépés.

a korrupció elleni küzdelem.

a munkanélküliség csökkentése.

a minimálbér emelése.

a megújuló energiaforrások támogatása.

az atomenergia használata.

az energiafüggetlenség erősítése.

a digitális infrastruktúra fejlesztése.

Forrás: Századvég-szerkesztés

